

Izvanučionička nastava u muzeju - školska i muzejska perspektiva

---

Valentinčić, Helena

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:081635>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-09**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI I

ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

**IZVANUČIONIČKA NASTAVA U MUZEJU – ŠKOLSKA I
MUZEJSKA PERSPEKTIVA**

Diplomski rad

Helena Valentinčić

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti i Odsjek za pedagogiju

**IZVANUČIONIČKA NASTAVA U MUZEJU – ŠKOLSKA I MUZEJSKA
PERSPEKTIVA**

Diplomski rad

Helena Valentinčić

Mentorica: dr.sc. Željka Miklošević, doc.

Ko-mentor: dr.sc. Ivan Markić, doc.

Zagreb, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. MUZEJ – MJESTO UČENJA	3
2.1. Shvaćanje funkcije muzeja tijekom povijesti.....	4
2.2. Učenje u muzeju danas	5
2.3. Muzejski stručnjaci za učenje – muzejski pedagozi.....	7
3. IZVANUČIONIČKA NASTAVA.....	9
3.1. Od 19. stoljeća do danas – povijest izvanučioničke nastave na području Hrvatske	9
3.2. Cilj i zadaće izvanučioničke nastave	12
3.3. Vrste izvanučioničke nastave	13
3.4. Metode (izvanučioničke) nastave	15
3.5. Etape izvanučioničke nastave.....	15
4. SURADNJA ŠKOLE I MUZEJA	17
4.1. Suradnja škole i muzeja – nekad i sad	17
4.2. Komunikacija škole i muzeja	17
4.3. Važnost suradnje škole i muzeja.....	19
4.4. Suradnja škole i muzeja u Hrvatskoj	19
4.5. Izazovi pri organizaciji izvanučioničke nastave u muzeju.....	20
3. ISKUSTVA ODGOJNO-OBRAZOVNIH I MUZEJSKIH STRUČNJAKA U PROVOĐENJU IZVANUČIONIČKE NASTAVE	22
3.1. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja.....	22
3.2. Metode istraživanja i uzorak	23
3.3. Pregled analiziranih radova.....	24
3.4. Interpretacija analiziranih radova.....	35
3.5. Interpretacija analiziranih internetskih stranica muzeja	41
3.6. Rasprava.....	44
3.7. Ograničenja istraživanja.....	50

4. ZAKLJUČAK.....	52
5. LITERATURA.....	53
6. PRILOZI.....	57
6.1. Prilog 1.....	57
6.2. Prilog 2.....	59

Izjava o akademskoj čestitosti

Ovime izjavljujem da je diplomski rad naziva Izvanučionička nastava u muzeju – školska i muzejska perspektiva rezultat isključivo moga istraživačkog rada na literaturi i/li istraživačkim podacima, uz mentorovo i mentoričino savjetovanje i vođenje, te da su svi izvori navedeni u tekstu i popisu literature korišteni u skladu s konvencijama pozivanja na izvore u akademskome pismu.

1. UVOD

Napredovanjem pristupa u odgoju i obrazovanju te uvođenjem novih kurikuluma u osnovne i srednje škole koji u središte stavljaju razumijevanje i razvoj vještina, izvanučionička nastava postaje sve važnija u realizaciji planiranih ishoda. Nastava je sustavno organiziran oblik odgojno-obrazovnog procesa (Bognar, Matijević, 2002), a izvanučionička nastava je nastava koja se odvija izvan učionice, čime se omogućuje zorni pristup učenju pomoću izvornih predmeta i iskustava, što često nije moguće u učionici.

Jedna od ustanova u kojima se može provoditi izvanučionička nastava svakako je i muzej. Muzej je neprofitna, trajna institucija u službi društva koja istražuje, sabire, čuva, interpretira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu, pri čemu komunicira etično i profesionalno te surađuje s lokalnom zajednicom (prema ICOM, 2022). Jedna od funkcija koje obavlja muzej svakako je i komunikacija baštine koja se u njemu čuva, a komunikacija kakva se očekuje u muzeju gotovo je istoznačna s učenjem, zbog čega je muzej inherentno mjesto učenja. Tijekom prošlosti toj funkciji muzeja različito se pristupalo, a, danas se naglašava njezina važnost i brojni muzejski stručnjaci posvećuju se proučavanju učenja kako bi znanje mogli primijeniti u organizaciji rada s posjetiteljima.

Da bi izvanučionička nastava u muzeju bila uspješna, nužno je ostvariti suradnju između muzejskih stručnjaka (kao što su muzejski pedagog i kustos) i učitelja. U ovom radu objašnjava se uloga i važnost izvanučioničke nastave u odgoju i obrazovanju, ali i potencijal muzeja kao ustanove kojoj je jedna od osnovnih zadaća omogućavanje iskustava koja potiču na učenje i dijeljenje znanja. Također, iznose se dosadašnja iskustva u suradnji škola i muzeja.

Kako bi se produbilo znanje o toj suradnji, analizirani su radovi muzejskih i odgojno-obrazovnih stručnjaka koji u okviru svojih djelatnosti organiziraju i provode izvanučioničku nastavu u muzeju. Ispitano je koji od navedenih stručnjaka se češće bave temom izvanučioničke nastave, koje aktivnosti se provode tijekom izvanučioničke nastave u muzeju, koja je uloga učitelja, a koja muzejskog stručnjaka u takvom obliku nastave, koliko je u praksi izvanučionička nastava povezana s nastavom u učionici te jesu li i na koji način stručnjaci iz škole i muzeja surađivali tijekom planiranja i provođenja izvanučioničke nastave u muzeju. Kako bi se dobio bolji uvid u komunikaciju i suradnju

učitelja i muzejskih stručnjaka, analizirane su i internetske stranice muzeja s područja Grada Zagreba. Analizom navedenih internetskih stranica istraživalo se navode li se na internetskim stranicama muzeja osnovne informacije potrebne za organizaciju izvanučioničke nastave u muzeju te jesu li jasno i pregledno istaknute.

Ovaj istraživački rad pruža jedinstven uvid u izvanučioničku nastavu u muzeju iz perspektiva odgojno-obrazovnih i muzejskih stručnjaka, čime se stvaraju temelji za bolje razumijevanje ovog kompleksnog oblika nastave te se kreiraju uvjeti za kvalitetniju suradnju škole i muzeja u budućnosti.

2. MUZEJ – MJESTO UČENJA

Muzej je prema najnovijoj definiciji „neprofitna, trajna institucija u službi društva koja istražuje, sabire, čuva, interpretira i izlaže materijalnu i nematerijalnu baštinu. Otvoreni za javnost, pristupačni i inkluzivni, muzeji potiču različitost i održivost. Muzej djeluje i komunicira etično, profesionalno i u suradnji sa zajednicama pruža raznolike mogućnosti za obrazovanje, uživanje, promišljanje i razmjenu znanja“¹ (ICOM, 2022).

U muzejima se realiziraju tri osnovne muzeološke funkcije: zaštita, istraživanje i komunikacija (Maroević, 1993). Zaštita baštine provodi se kako bi se spriječilo propadanje baštine, a odnosi se na fizičku zaštitu predmeta od propadanja, ali i zaštitu koncepta, ideje koje predmet predstavlja. Istraživanje je funkcija muzeologije za ostvarenje koje je nužna suradnja s temeljnim znanstvenim disciplinama. Istraživanjem se prikupljaju informacije koje omogućuju razumijevanje i interpretaciju baštine. Naposljetku, komunikacija informacija o osobinama i značenju baštine omogućuje dijeljenje vrijednosti koje se čuvaju u muzeju. Ove tri funkcije ne djeluju odvojeno jedna od druge, već se nadopunjavaju – baština mora biti zaštićena kako bi se mogla istraživati i informacije o tome komunicirati novim posjetiteljima; bez istraživanja nemoguće je prepoznati što je baština i kako ju ispravno zaštititi te koje je njezino značenje koje bi se trebalo komunicirati posjetitelju, a komunikacija baštine otvara vrata za nove spoznaje o njoj i čuvanje njezinog značenja u svijesti šire zajednice.

U kontekstu muzeologije posjetitelji stječu iskustva u muzeju komunikacijom s muzejskim sadržajima, u procesu koji je usporediv s učenjem. Posjetitelj prilikom boravka u muzeju i komunikacije s muzejskim predmetima dobiva nove informacije, ali i samostalno kreira i interpretira značenje baštine koja ga okružuje na temelju vlastitih iskustava te, ako je iskustvo posjeta muzeju bilo potpuno, završava posjet promijenjen tom interakcijom, što odgovara definiciji učenja. Kako će pojedina osoba sudjelovati u muzejskoj komunikaciji određuje njezina tjelesnost i sve njezine percepcije, društveni kontekst, ali i muzejski stručnjaci koji imaju određenu razinu samostalnosti u odabiru tema i predmeta koji se izlažu u muzeju (Maroević, 1993).

---

¹ Prijevod definicije preuzet sa <http://www.icom-croatia.hr/aktivnosti/icom-definicija-muzeja-2022/>

2.1. Shvaćanje funkcije muzeja tijekom povijesti

Ljudi od antike sakupljaju predmete koje smatraju zanimljivima i vrijednima, iako u doba antičke Grčke i Rima nije bilo muzeja kakve poznajemo danas (Maroević, 1993). Tek u 17. i 18. stoljeću nastaju prvi javni muzeji, najčešće nastali od privatnih zbirki bogatih pojedinaca ili otvoreni pri sveučilištima s prvotnom namjenom uporabe za obrazovne svrhe, a otvaranjem tih ustanova za javnost počinje i tradicija vodstava po muzejima za posjetitelje (Maroević, 1993). Tako organizirani muzeji svakako su imali i obrazovnu funkciju za širu javnost, koja se nastavila i tijekom specijalizacije koja se dogodila u 19. stoljeću u kojoj su nastale različite vrste muzeja koje izlažu predmete prema određenim temama te razdvajanjem poznatih informacija u zbirka za širu publiku i novih znanja skrivenih u studijskim zbirka (Maroević, 1993).

Takav stav nastavlja se i u 20. stoljeću, u kojem muzejska politika, profil muzeja i kustosi određuju koji predmeti će biti izloženi, čime ujedno kreiraju kontroliranu ideološku, interpretativnu ili edukativnu poruku. Također, tijekom 20. stoljeća dogodila se informatička revolucija koja je povećala dostupnost informacija, a i putovanje je postalo lakše, što je doprinijelo razvoju turizma, a zbog čega zadaća muzeja više nije bila samo educirati lokalnu zajednicu o baštini relevantnoj za nju, već i zadovoljiti interes turista raznolikih pozadina i iskustava (Maroević, 1993).

Tek u drugoj polovici 20. stoljeća počinje se razmatrati uključenost posjetitelja u (su)kreiranju značenja muzejskih predmeta i odbacivanje ideje da je zadatak muzeja prenijeti unaprijed osmišljenu poruku, a taj proces promjene nastavio se i u 21. stoljeću te traje do danas. Hooper-Greenhill (1999) objašnjava da su tijekom 20. stoljeća izložbe postavljane bez da se uzimalo u obzir posjetitelja, a iako je uloga posjetitelja u procesu istraživanja, zaštite i kreiranja izložbe uvijek bila poznata, pala je u drugi plan. Takav pristup rijetko daje željene rezultate, pa su tako postavljenim izložbama zadovoljni samo posjetitelji koji su vrlo zainteresirani za temu ili imaju prethodno znanje. Nasuprot tome, posjetitelji s malo predznanja ostaju razočarani, a malo je vjerojatno da će takva izložba privući nove posjetitelje. Iako su muzejski stručnjaci uvidjeli problematičnost takvog postavljanja izložbi i općenito organiziranja muzeja na takav način, bit će potrebno neko vrijeme prije nego što se te spoznaje u potpunosti pretoče u praksu.

2.2. Učenje u muzeju danas

Kako bi se ostvarilo učenje u muzeju, u svakom koraku osmišljavanja i postavljanja izložbe treba se uzimati u obzir profil posjetitelja, odnosno tko je ciljana publika. Odnos posjetitelja i sadržaja koji se želi predstaviti trebao bi biti dijaloški – izbor sadržaja treba utjecati na odabir ciljne publike, a očekivani posjetitelji trebali bi utjecati na to koji sadržaj i na koji način će biti izložen (Hooper-Greenhill, 1999). Takvim pristupom postavljaju se temelji za uspjeh učenja u muzeju. Također, bitno je imati realistične stavove o tome tko su posjetitelji i odbaciti idealiziranu sliku posjetitelja koji je sličan samom muzejskom stručnjaku, a prema tome i vrlo zainteresiran za sadržaj izložbe. Hooper-Greenhill (1999) dodatno savjetuje oslanjanje na iskustva u organizaciji nastave (za one koji ga imaju) prilikom osmišljavanja izložbe, s obzirom na to da je u oba konteksta cilj potaknuti posjetitelje (odnosno učenike u nastavi) na učenje.

Falk i Dierking (2011) također ističu važnost kreiranja muzejskog iskustva u skladu s ciljevima posjetitelja, a ne samo s ciljem prezentiranja unaprijed odabranih sadržaja te dodaju kako je za ostvarivanje takvog pristupa nužno unaprijediti muzejsko iskustvo, što se može postići korištenjem modela interaktivnog iskustva kojim se objedinjuje osobni, društveni i fizički kontekst. Iako se čini da se ovakvim pristupom umanjuje vrijednost sadržaja muzeja, stvaranjem okruženja koje potiče posjetitelja na učenje osigurava se da se posjetitelj upozna sa sadržajem i dugoročno usvoji znanja i stavove stečene interakcijom s muzejskim predmetima, što i je jedan od glavnih ciljeva muzeja.

Model interaktivnog iskustva temelji se na istim konceptima kao i kontekstualni model učenja. U oba modela autori naglašava se važnost različitih konteksta (osobnog, društvenog, fizičkog) u kojima se odvija učenje (Falk i Dierking, 2000). Osobni kontekst odnosi se na motivaciju, osobni užitak i zadovoljstvo osobe koja uči, njezino jedinstveno predznanje o sadržaju s kojim se upoznaje i važnost konteksta u kojem pojedinac ima priliku pokazivati usvojeno znanje ili stjecati novo. Društveni kontekst objašnjava utjecaj grupe kojoj osoba pripada na njezin pristup učenju, uključuje kulturni i povijesni kontekst, utjecaj medija i naglašava uspješnost učenja kada je sadržaj prikazan u obliku priče s kojom se posjetitelj može povezati. Naposljetku, fizički kontekst dio je procesa učenja i utječe na to kako posjetitelji percipiraju i pamte informacije koje su im

predstavljene, a svijest posjetitelja o prostoru u kojem se nalazi i interpretacija tog prostora usvajaju se nesvjesno i neraskidivo su povezani sa svim drugim aspektima učenja (Falk i Dierking, 2000). Razumijevanje kontekstualnog modela učenja pruža uvid u to kako bi posjetitelj mogao doživjeti posjet muzeju i omogućuje muzejskim stručnjacima da oblikuju to iskustvo u skladu s ciljevima koje žele ostvariti. Također, analiza iskustava koje muzej nudi u kontekstu ovog modela učenja daje muzejskim stručnjacima priliku da uoče potencijalne uzroke nezadovoljstva i malog interesa posjetitelja, a tu informaciju zatim mogu koristiti kako bi unaprijedili iskustvo učenja u muzeju.

Još jedan oblik učenja koji je zastupljen u muzeju je iskustveno učenje, koje omogućuje stjecanje semantičkog znanja, koje je moguće iskazati riječima, ali i implicitnog, „prešutnog“ znanja koje nije moguće pretočiti u riječi (Hooper-Greenhill, 2007). Iskustveno učenje vrlo je moćno i omogućuje dubinsko razumijevanje sadržaja koje ne bi bilo moguće kada bi ti sadržaji bili predstavljeni samo riječima. Iskustveno učenje je proces tijekom kojeg se stječu znanja, ali i razvijaju vještine, stavovi, vrijednosti i vjerovanja te proživljavaju različiti osjećaji (Hooper-Greenhill, 2007). Upravo iskustveno učenje jedna je od nezamjenjivih karakteristika muzeja koja se ne može postići samo gledanjem fotografija ili videa muzejskih predmeta, što muzejski stručnjaci sve više prepoznaju i primjenjuju prilikom kreiranja muzejskog iskustva kako bi ponudili posjetiteljima nešto što ne mogu iskusiti u učionici ili na internetu.

No, nije dovoljno samo razumjeti kako se učenje odvija u muzeju, ključno je to znanje i primjenjivati. Potrebno je uskladiti misiju i ciljeve muzeja s tipom posjetitelja koji dolazi u muzej, prilikom kreiranja stalnog postava i izložbi imati na umu prošlost, ali i budućnost, povezati iskustvo u muzeju s drugim iskustvima, potaknuti posjetitelje na ponovno posjećivanje, stvoriti pamtljiva iskustva i izbjeći stvaranje negativnih iskustava (Anderson, Storkdieck, Spock, 2007).

Korištenjem znanja o učenju u muzeju omogućuje se stvaranje jedinstvenog iskustva za posjetitelja, pri čemu je posjetitelj zainteresiran i učenje se događa spontano, potaknuto interesom samog posjetitelja. Upravo pri takvom posjetu muzeju ostvaruje se učenje u najdubljem smislu riječi, koje dugoročno utječe na posjetitelja, što je u interesu muzeja, ali i osobe koja posjećuje muzej. Iako su muzeji u prošlosti bili orijentirani prema sadržaju i cilj je bio komunicirati unaprijed oblikovani sadržaj posjetiteljima neovisno o

njihovim interesima, prilagođavanjem muzejskog iskustva interesima posjetitelja ostvaruje se značajno kvalitetnije i dugoročnije usvajanje sadržaja.

2.3. Muzejski stručnjaci za učenje – muzejski pedagozi

Muzejski stručnjak zadužen za učenje u muzeju je muzejski pedagog. Maroević (1993) navodi da je dužnost muzejskog pedagoga odnos muzeja i publike, odnosno, još šire, odnos muzeja s javnošću, što obuhvaća i osiguravanje da se muzejska poruka prenese publici. Kako bi se osigurao prijenos poruke, muzejski pedagog trebao bi surađivati s kustosom tijekom osmišljavanja i postavljanja izložbe, ali i kreirati dodatne edukativne sadržaje kao što su predavanja, publikacije, priredbe, demonstracije i slično.

Osim ostvarivanja svojih zadaća, muzejski pedagog može pomoći drugim muzejskim stručnjacima u ostvarivanju njihovih. Naime, muzejski pedagog može doprinijeti sakupljanju, s obzirom na to da je dobro upućen u to koji predmet bi, u kontekstu predmeta koje muzej već ima, mogao doprinijeti kvalitetnijem komuniciranju željene poruke posjetiteljima. Zatim, bliska suradnja muzejskog pedagoga i kustosa posebno je važna tijekom istraživanja predmeta, jer informacije stečene istraživanjem omogućuju muzejskom pedagogu interpretaciju i kontekstualizaciju predmeta (Nikočević, 2012).

Upravo je izostanak suradnje stručnjaka unutar muzeja jedan od izazova koji otežava postizanje interaktivnosti u muzeju i prilagođenosti sadržaja interesima publike. Naime, ponekad stručnjaci koji se bave istraživačkim dijelom muzejske djelatnosti, najčešće kustosi, ne prihvaćaju savjete muzejskih pedagoga vezane uz način prezentacije njihovih otkrića jer ih smatraju pretjeranim pojednostavljivanjem, čime rezultati istraživanja ostaju rezervirani za stručnjake iz specifičnog područja i nedostupni javnosti. Kako bi se ublažili takvi stavovi kustosa poželjno ih je povremeno uključiti u pedagoški rad muzeja kako bi osvijestili koja su znanja i vještine potrebni za njega, ali i kako bi im mogao poslužiti kao nadahnuće i smjernica u daljnjem istraživanju (Nikočević, 2012).

No, to nije jedini izazov u pedagoškom radu muzeja – najveći izazov je što brojni muzeji uopće nemaju zaposlene muzejske pedagoge, zbog čega nedostaje stručnjak koji bi mogao koordinirati druge muzejske stručnjake pri osmišljavanju i organiziranju

pedagoških djelatnosti (Škarić, 2001). Nedostatak muzejskog pedagoga utječe i na kvalitetu komunikacije s posjetiteljima, uključujući učitelje i učenike koji dolaze u muzej s ciljem realizacije izvanučioničke nastave, što umanjuje ne samo kvalitetu iskustva u muzeju, već i uspješnost provođenja izvanučioničke nastave (Škarić, 2010).

3. IZVANUČIONIČKA NASTAVA

Nastava je sustavno organiziran oblik odgojno-obrazovnog procesa (Bognar, Matijević, 2002), a sastoji se od tri čimbenika: nastavnika (kvalificiranog stručnjaka), učenika (koji vlastitim radom i uz pomoć nastavnika stječe obrazovanje) i nastavnog sadržaja (koji određuju obrazovni program) (Poljak, 1970). Nastavni proces najčešće se odvija u učionici, no može se odvijati i izvan nje i tada dobiva naziv izvanučionička nastava. Prema Pravilniku o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole (2014), izvanučionička nastava je „oblik nastave koji podrazumijeva ostvarivanje planiranih programskih sadržaja izvan školske ustanove“. Jedna od podjela nastave je na redovnu, dopunsku, produžnu, dodatnu te jezgrovnu i tečajnu nastavu (Poljak, 1970), a iako bi se svaka od navedenih vrsta nastave mogla ostvariti izvanučioničkom nastavom, u praksi se izvanučionička nastava najčešće ostvaruje kao dio redovne, a povremeno i kao dio dodatne nastave.

Redovna nastava, koja se često naziva i obaveznom nastavom, najučestalija je vrsta nastave i provodi se prema unaprijed planiranom programu (Poljak, 1970), zbog čega se izvanučionička nastava najčešće uklapa upravo u ovaj oblik nastave. S druge strane, dodatna nastava podrazumijeva dodatno obrazovanje za učenike koji s lakoćom svladavaju redovnu nastavu i pokazuju sklonosti i interes za određeno znanstveno područje (Poljak, 1970). Kako se dodatna nastava organizira za manju skupinu učenika te se sadržaj odabire u skladu s njihovim interesima, a ne prema unaprijed propisanom programu, ta fleksibilnost može se iskoristiti i za realizaciju dodatne nastave izvanučioničkom nastavom u okruženju koje najbolje odgovara interesima učenika.

3.1. Od 19. stoljeća do danas – povijest izvanučioničke nastave na području Hrvatske

Iako se pojam „izvanučionička nastava“ javlja tek 1999. u knjizi *Metodika nastave prirode i društva* autora Ivana de Zana, poučavanja izvan učionice odvijalo se još u 19. stoljeću (Skok, 2002). Jedan od prvih primjera nastave koja se može smatrati izvanučioničkom odvio se u Križevcima, 1860. godine, kada je na otvorenom gospodarsko-šumarskom učilištu organizirana praktična nastava u šumi (Skok, 2002). Time započinje bogata povijest izvanučioničke nastave za učenike, ali i studente, koja se

odvijala pod nizom različitih naziva (npr. naučna ekskurzija, škola u prirodi, logorovanje, terenski rad, terenska nastava, izvanškolska nastava), a uključivala je nastavu koja se odvijala u školskom vrtu, u prirodi, ali i u drugim ustanovama, kao što su muzeji (Skok, 2002). Tijekom 20. stoljeća izvanučionička nastava za učenike osnovne i srednje škole često se izvodila u obliku škole u prirodi koja se nerijetko organizirala kao ljetovanje ili zimovanje za učenike te kao radionička nastava izvan škole. Nastava izvan učionice organizirala se i za studente u obliku studijskih putovanja i praksi, no neki autori su u tome vidjeli rizik za zanemarivanje teorijskog obrazovanja (Schmidt, 1972 prema Skok, 2002).

Kako bi se izvanučionička nastava realizirala što uspješnije, producirani su brojni priručnici koji su nudili upute i savjete prilikom planiranja, organiziranja i provođenja nastave izvan učionice. Vukotić (1951, prema Skok, 2002) navodi detaljne pedagoške naputke i upozorenja za organizaciju izleta i logorovanja, Flanjak, Jakopović i Krznarić (1984, prema Skok, 2002) nude praktične upute za organizaciju škole u prirodi u skladu s društvenim, zdravstvenim i pedagoškim kriterijima, a Findak (1989, prema Skok, 2002) pobliže objašnjava kako bi trebala izgledati zimovanja i ljetovanja koja se organiziraju kao dio nastave tjelesne i zdravstvene kulture. Nadalje, Turković (1995, prema Skok, 2002), Majetić (1997, prema Skok, 2002) i Petričević (1998, prema Skok, 2002) neovisno jedan o drugome iznose upute za organizaciju praktičnog rada, pri čemu se Turković fokusira na praktični rad za srednjoškolce, a Petričević specifično na radioničku nastavu u dvojnem sustavu obrazovanja. Na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće izdaje se niz priručnika vezanih za izvanučioničku nastavu, pri čemu mnogi od njih govore o organizaciji školskih izleta i ekskurzija (Skok, 2002), čime se odmiče od koncepta izvanučioničke nastave kao nastave u prirodi i radioničke nastave te se otvara prostor za realizaciju izvanučioničke nastave na različitim lokacijama, u suradnji s brojnim ustanovama.

Jedna od ustanova s najdugoročnijom suradnjom sa školama pri izvođenju izvanučioničke nastave je muzej. Naime, Hrvatski školski muzej još je 1980. godine organizirao savjetovanje o ulozi muzeja u reformiranju odgoja i obrazovanja na kojem su sudjelovali muzeološki, ali i odgojno-obrazovni stručnjaci te su izlagali radove o odgojnoj i obrazovnoj djelatnosti muzeja (Skok, 2002). Time je u Hrvatskoj započet dijalog između škola i muzeja o njihovoj suradnji te ulozi muzeja u realizaciji izvanučioničke nastave.

Provođenje izvanučioničke nastave u prošlosti, kada su komunikacijske tehnologije bile slabije razvijene, omogućavalo je učenicima da vide i iskuse predmete i situacije koje bi im u učionici mogle biti predstavljene samo riječima. No, iako je danas značajno lakše doći do fotografija, videa, pa čak i interaktivnih multimedijskih aktivnosti pomoću kojih se učenicima mogu predstaviti najrazličitije teme, stvarno iskustvo posjeta novom okruženju ne može se nadoknaditi tehnologijom.

S obzirom na to, u 21. stoljeću izvanučionička nastava regulirana je pravilnicima, kurikulumima i drugim dokumentima koji propisuju način njezinog provođenja. Jedan od njih je *Hrvatski nacionalni obrazovni standard* (2005), odnosno HNOS, prema kojem je sastavljen i *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2006). HNOS je značajan u kontekstu izvanučioničke nastave jer je cilj tog, tada novog, obrazovnog standarda bila reforma školstva kojom bi se potaklo učenike na razvijanje kritičkog mišljenja te sposobnosti vezanih uz rješavanje problema, prosuđivanje i logičko zaključivanje uz istovremeno smanjenje zastupljenosti enciklopedijskih sadržaja i frontalnog načina rada u nastavi. Jedan od načina za ostvarivanje zadanih ciljeva bila je i izvanučionička nastava, koja se u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006) definira kao „oblik nastave koji podrazumijeva ostvarivanje planiranih programskih sadržaja izvan škole“, a može se izvoditi u kinima, kazalištima, galerijama i drugim ustanovama, ali i u prirodi. Kao najčešći oblici izvanučioničke nastave navode se školski izleti, školske ekskurzije i škola u prirodi. U *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* (2006) kao cilj izvanučioničke nastave navodi se učenje otkrivanjem u neposrednoj životnoj stvarnosti, a neke od njezinih prednosti su radost otkrivanja i istraživanja, mogućnost grupnog rada, izgradnja kvalitetnih međuvršnjačkih odnosa i nova intelektualna iskustva.

Idući značajni dokument za organizaciju izvanučioničke nastave bio je *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje* (2011), odnosno NOK, koji predstavlja okvir za stjecanje temeljnih i stručnih kompetencija u formalnom obrazovanju u Republici Hrvatskoj, a zalaže se za razvoj kompetencija učenika u skladu s potrebama suvremenog društva. Iako se u NOK-u ne navodi izrijekom potencijal izvanučioničke nastave u razvoju tih vještina, u više navrata preporučuje se učenje u „neposrednom okruženju“, a muzeji se spominju samo u kontekstu umjetničkog područja.

Ideje zastupljene u HNOS-u i NOK-u dodatno su razrađene novom reformom pod nazivom *Škola za život*, kojoj je cilj „razvoj kompetencija potrebnih u 21. stoljeću, jednake prilike za sve učenike, cjeloviti razvoj učenika“ (Sve što ste željeli znati o Školi za život, 2019), u kojoj je također fokus na učeničke kompetencije koje se ostvaruju prema ishodima propisanim predmetnim kurikulumima za osnovne škole i gimnazije. Ovaj put je izvanučionička nastava (pod različitim nazivima) značajno bolje zastupljena. Naime, izvanučionička nastava preporučuje se za ostvarivanje ishoda gotovo svih kurikuluma (osim za predmete Informatika, Kemija, Logika, Tjelesna i zdravstvena kultura), a često se kao mjesto održavanja izvanučioničke nastave preporučuju upravo muzeji (u kurikulumima za osnovne škole i gimnazije za predmete Biologija, Etika, Fizika, Geografija, Grčki jezik, Hrvatski jezik, Katolički vjeronauk, Latinski jezik, Likovna kultura/Likovna umjetnost, Povijest, Priroda, Priroda i društvo, Srpski jezik te za međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije, Održivi razvoj, Učiti kako učiti). Naglasak na izvanučioničku nastavu u kurikulumu poticaj je učiteljima za organiziranje ovakvog oblika nastave, što je izrazito pozitivno jer se učenicima pruža prilika za učenje u stvarnom okruženju koje omogućuje bolje razumijevanje i primjenu znanja stečenih u učionici, ali i razvoj socijalnih vještina.

3.2. Cilj i zadaće izvanučioničke nastave

Tijekom prošlosti izvanučionička nastava koristila se za ostvarivanje raznih ciljeva, a općenito se može reći da izvanučionička nastava ima tri glavna cilja: uporaba stečenih znanja u praksi (obrazovni cilj), ponašanje tijekom rada u skladu s usvojenim vrijednostima (odgojni cilj) te učenje neposrednim iskustvom (cilj vezan za radnu ostvarivost) (Skok, 2002). Ti ciljevi usko su vezani uz ciljeve koji se ostvaruju nastavom u učionici i s njima se nadopunjuju. Kako bi učenik ostvario svoj puni odgojno-obrazovni potencijal, potrebna mu je i nastava u učionici u kojoj usvaja znanja i temeljne vrijednosti, i izvanučionička nastava u kojoj ih proširuje i primjenjuje.

Skok (2002) je podijelio zadaće izvanučioničke nastave na četiri kategorije: znanje, vještine, navike i stavovi. Iz područja znanja, učenici bi tijekom izvanučioničke nastave trebali povezati teorijsko znanje s praksom, a kako bi ostvarili zadaću izvanučioničke nastave koja se odnosi na vještine, morali bi naučiti neke nove praktične

vještine i povezati već poznate elemente vještina u cjelovitu aktivnosti. Zatim, Skok (2002) u području navika naglašava zadaću razvoja motoričkih navika tijekom izvanučioničke nastave, a u području stavova priliku za razvoj konativne komponente koja teže dolazi do izražaja u učioničkoj nastavi.

Takve općenite kategorizacije ciljeva i zadaća izvanučioničke nastave mogu se konkretizirati na različite načine, ovisno o sadržaju koji se obrađuje i ishodima koji se pokušavaju ostvariti izvanučioničkom nastavom. Zbog mogućnosti primjene na različite sadržaje, za potrebe ostvarivanja različitih ishoda, ciljevi i zadaće izvanučioničke nastave mogu se uskladiti s realizacijom svih nastavnih predmeta te njezina organizacija ovisi ponajviše o motivaciji i sposobnostima učitelja.

3.3. Vrste izvanučioničke nastave

Poljak (1970) prema mjestu izvođenja nastave razlikuje nastavu koja se odvija u školskim prostorijama, u školskim objektima izvan školske zgrade i nastavne ekskurzije. Prema definiciji izvanučioničke nastave, od navedenih kategorija u izvanučioničku nastavu pripadaju nastava u školskim objektima izvan školske zgrade i nastavne ekskurzije. Nastava u školskim objektima izvan školske zgrade odnosi se na školsko dvorište, prometni poligon, školski vrt i druge objekte koji pripadaju školi (Poljak, 1970). S druge strane, nastavne ekskurzije odvijaju se izvan škole i školskih objekata kako bi se učenici mogli upoznati s izvornim predmetima vezanim za one dijelove nastavnog programa koji se ne mogu zorno predstaviti u učionici. Poljak (1970) predlaže dodatnu podjelu nastavnih ekskurzija prema mjestu izvođenja, trajanju, etapi obrađivanja nastavne teme te prema nastavnom predmetu koji se realizira tijekom ekskurzije. Sve vrste nastavne ekskurzije razlikuju se od izleta, kojem zadaća nije realizacija nastavnog programa, nego fizička i psihička rekreacija (Poljak, 1970).

Bognar i Matijević (2002) razlikuju izlete i ekskurzije, školu u prirodi, proizvodni i društveno korisni rad učenika te nastavne aktivnosti u školskom dvorištu. Dok Poljak (1970) izričito razlikuje ekskurziju i izlet prema zadaći, Bognar i Matijević (2002) smatraju da se razlikuju primarno po trajanju (izlet je poludnevan do jednodnevan, a ekskurzija je višednevna i često se odvija u udaljenijim mjestima) te ih svrstavaju u istu

kategoriju koju može karakterizirati isključivo rekreativna ili isključivo spoznajna svrha, ali i njihova kombinacija, a mogu se organizirati u prirodi ili nekoj ustanovi. Škola u prirodi podrazumijeva neposredni boravak u prirodi i njezino proučavanje, a na taj način mogu se provoditi sve nastavne aktivnosti tijekom cijele godine (pri čemu djeca žive u školi ili svakodnevno putuju do nje) ili tijekom jednog do dva tjedna kada učenici posjećuju školu u kojoj u tom periodu i borave. Iako se proizvodni i društveno korisni rad učenika može odvijati i unutar škole, učenici često obavljaju ovakvu vrstu nastave i u mjestu boravka, voćnjacima i povrtnjacima ili u tvornici, što je obavezno u srednjim strukovnim školama. Naposljetku, Bognar i Matijević (2002) ističu da se sva nastava može održavati i u dvorištu škole, pogotovo ako je opremljeno i kvalitetno pedagoški osmišljeno.

Skok (2002) izvanučioničku nastavu dijeli na sedam kategorija: nastavne posjete, nastavu u prirodi, školske izlete, školske ekskurzije, terensku nastavu te ljetovanja, zimovanja i logorovanja. Nastavne posjete uključuju sve organizirane oblike učenja izvan učionice koji traju kraće od jednog dana (uključujući i posjete raznolikim ustanovama), nastava u prirodi odnosi se na odgojno-obrazovni proces ograničenog trajanja koji se odvija u prirodnom okruženju, a školski izleti i ekskurzije definirani su slično kao kod Bognara i Matijevića (2002). Zatim, terenska nastava podrazumijeva praktičan rad, odnosno vježbanje, izvan škole, a ljetovanja, zimovanja i logorovanja obuhvaćaju višednevnu izvanučioničku nastavu koja se odvija tijekom praznika (Skok, 2002).

Naposljetku, Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole (2014) terminom izvanučioničke nastave obuhvaća školske izlete, školske ekskurzije, terensku nastavu i školu u prirodi, a posebno se ističe termin „posjet“ koji podrazumijeva posjet lokalitetu od posebne vrijednosti ili ustanovi s ciljem ostvarivanja odgojno-obrazovnih ciljeva i zadaća.

Neovisno o podijeli izvanučioničke nastave na vrste, može se uočiti da svi autori prepoznaju posjet različitim ustanovama kao oblik izvanučioničke nastave, pri čemu neki i direktno predlažu muzej. Organizirani posjet učenika muzeju s ciljem održavanja nastave može se smatrati nastavnom ekskurzijom (prema Poljaku, 1970), izletom ili dijelom ekskurzije (prema Bognaru i Matijeviću, 2002) ili nastavnom posjetom (prema Skoku, 2002). Ono što je zajedničko svim autorima je prepoznavanje posjeta muzeju kao

oblika izvanučioničke nastave, zbog čega za takav oblik nastave u ovom radu nisu korištene preciznije kategorije, već općeniti naziv izvanučionička nastava.

3.4. Metode (izvanučioničke) nastave

Kako je izvanučionička nastava oblik nastave koja se izvodi izvan učionice, nije nužno razlikovati metode koje se koriste u učioničkoj i izvanučioničkoj nastavi, iako se može razlikovati njihova zastupljenost i sadržaj na kojem se primjenjuju.

Poljak (1970), govoreći o nastavi općenito, predlaže podjelu na metode: demonstracije, praktičnih radova, crtanja (ilustrativnih radova), pismenih radova, čitanja i rada na tekstu, razgovora i usmenog izlaganja.

S druge strane, Skok (2002) predlaže podjelu metoda koje se koriste u izvanučioničkoj nastavi na: usmeno izlaganje voditelja, rad s tekstom, opisivanje, pismene i ilustrativne radove, demonstraciju životne zbilje, induktivnu metodu (analiza), deduktivnu metodu (sinteza) te eksperimentalnu metodu (istraživanje na primjerima).

Može se uočiti da, uz iznimku induktivne, deduktivne i eksperimentalne metode, Poljak (1970) i Skok (2002) govore o gotovo potpuno istim metodama. No, Skok (2002) ističe da su metode opisivanja, pismeni i ilustrativni radovi, demonstracija te deduktivna i eksperimentalna metoda posebno prigodni za korištenje u izvanučioničkoj nastavi.

3.5. Etape izvanučioničke nastave

Iako je ključni dio izvanučioničke nastave boravak izvan učionice, to nije njezin jedini dio. Naime, izvanučionička nastava sastoji se od tri etape: pripreme, realizacije i evaluacije.

Pripremna etapa izvanučioničke nastave presudna je za njezinu uspješnu realizaciju. Priprema započinje znatno ranije nego što bi se moglo čini na prvu i traje značajno duže, s obzirom na to da započinje već pri osmišljavanju nastavnog plana i programa. Osim uvrštavanja izvanučioničke nastave u plan i program na početku školske godine, u njezinoj pripremnoj etapi nužno je provjeriti jesu li ostvareni svi nastavni

sadržaji nužni za njezinu realizaciju, dogovoriti termin i sadržaj izvanučioničke nastave te uloge svih sudionika (uključujući učenike, učitelje i stručne suradnike) te pripremiti učenike na izvanučioničku nastavu zadavanjem zadataka i upućivanjem u pravila ponašanja mjesta koje će posjetiti (Skok, 2002).

Realizacijska etapa sastoji se od izlaska iz učionice i obrađivanja planirane nastavne jedinice, pri čemu ulogu učitelja, odnosno voditelja nastavnog procesa, mogu preuzeti stručni suradnici, ali i sami učenici, ovisno o zadacima koji su dogovoreni (Skok, 2002). Tijekom realizacije izvanučioničke nastave bitno je imati na umu uvjete u kojima se odvija, pa je dobro osigurati pratnju barem dvije odrasle osobe na svakih trideset učenika i omogućiti sjedenje učenicima tijekom dužih izlaganja (Bognar i Matijević, 2002).

Naposlijetku, izvanučionička nastava završava evaluacijom koja se događa po povratku u učionicu, po mogućnosti isti dan nakon realizacije izvanučioničke nastave, a sastoji se od objektivnih procjena uspješnosti izvanučioničke nastave koje iznose svi sudionici, pri čemu sudionici primarno procjenjuju vlastitu uspješnost (Skok, 2002). Kada je izvanučionička nastava dobro organizirana, što se može potvrditi i pozitivnim povratnim informacijama tijekom evaluacije, može vrijediti više od mnoštva nastavnih sati odrađenih u učionici (Bognar i Matijević, 2002).

4. SURADNJA ŠKOLE I MUZEJA

4.1. Suradnja škole i muzeja – nekad i sad

S obzirom na obrazovnu ulogu muzeja, ne iznenađuje što su muzeji od samih početaka bili dio obrazovnog procesa, no to nije uvijek bilo u suradnji sa školama. Naime, tijekom 19. stoljeća muzeji su smatrani ustanovama u kojima se odvija obrazovanje, no od posjetitelja se očekivao samostalan pristup učenju u skladu s njegovim interesima (i ponuđenim sadržajima), a ne dolazak u grupi koji organizira učitelj (Hooper-Greenhill, 1999). Zatim, tijekom 20. stoljeća, obrazovna uloga muzeja bila je shvaćena značajno uže i odnosila se gotovo isključivo na suradnju sa školom, odnosno na organiziranje stručnih vodstava za školske posjete (Hooper-Greenhill, 1999).

No, u novije vrijeme shvaća se da je uloga muzeja značajno kompleksnija te da muzeji učenicima mogu pružiti jedno potpuno drugačije iskustvo učenja koje nije dostupno u učionici. Istraživanja provedena 2003. i 2005. godine u Ujedinjenom Kraljevstvu pokazuju da s muzejima uvjerljivo najčešće surađuju odgojno-obrazovne ustanove koje pohađaju mlađi učenici, dobi od 4 do 11 godina, a zanimljivo je da su muzeje često posjećivale škole s velikim brojem učenika slabijeg socioekonomskog statusa (Hooper-Greenhill, 2007). Ista istraživanja pokazala su da je jedan od najboljih prediktora suradnje određene škole s muzejom tradicija takvog oblika suradnje u školi – naime, oko 86 % učitelja koji su sudjelovali u istraživanju naveli su da su posjetili muzej jer je to uobičajena praksa u njihovoj školi, a 64 % ih je navelo da su koristili digitalne resurse dostupne na internetu koje nudi muzej (Hooper-Greenhill, 2007). Naposljetku, da bi učitelji mogli realizirati izvanučioničku nastavu u muzeju, nužno je da ju mogu povezati s kurikulumom kojim se bave u učionici. Kako bi im to olakšali, muzejski stručnjaci često uzimaju kurikulum u obzir pri osmišljavanju aktivnosti namijenjenih učenicima (Hooper-Greenhill, 1999).

4.2. Komunikacija škole i muzeja

Temelj uspješne suradnje je komunikacija, a komunikacija između škole i muzeja počinje značajno prije samog školskog posjeta muzeju, još u etapi pripreme za izvanučioničku nastavu i planiranja posjeta. Za tu komunikaciju trebao bi biti zadužen

muzejski pedagog, koji bi trebao osigurati realizaciju edukacijske funkcije muzeja (Maroević, 1993). Komunikacija muzeja i škole omogućava kvalitetnu suradnju, koja osigurava i kvalitetnu provedbu izvanučioničke nastave. Često upravo nedostatak komunikacije dovodi do izazovnih situacija u kojima očekivanja učitelja nisu usklađena s mogućnostima muzejskog pedagoga (ili drugog muzejskog stručnjaka). Na primjer, Škarić (2010) navodi kako je nakon uvođenja HNOS-a veliki broj učitelja organizirao izvanučioničku nastavu u Arheološkom muzeju u Zagrebu, pri čemu ni učitelji ni muzejski pedagozi nisu bili dovoljno pripremljeni za tako intenzivnu suradnju, zbog čega je često dolazilo do izostanka komunikacije. Posebno je problematično bilo kada je posjet Muzeju organiziran posredstvom turističke agencije, koja nema informacije o potrebama i ograničenjima ijedne strane. Škarić (2010) je istaknula kako su djelatnici Arheološkog muzeja uložili veliki trud u širenje informacija koje bi olakšale komunikaciju sa školama, uključujući i portal i druge oblike komunikacije putem interneta, no ni to nije pomoglo u uspostavljanju kvalitetnije komunikacije. Potencijalni razlog za izostanak komunikacije je preopterećenost učitelja privikavanjem na reformu u školstvu i povećani obujam izvanučioničke nastave, čije planiranje i realizacija zahtjeva dosta truda i vremena, ali i neiskustvo učitelja u takvom obliku rada koji je dodatno otežan izostankom podrške od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa koje je pokrenulo provedbu reforme bez adekvatne pripreme učitelja (Škarić, 2010).

U novije vrijeme ključnu ulogu u komuniciranju muzeja s javnosti, pa tako i sa školama, preuzima virtualna komunikacija putem interneta, a pogotovo neformalna komunikacija putem društvenih mreža. Komunikacija putem interneta omogućuje muzeju brzo dijeljenje informacija koje su zatim dostupne širokom krugu posjetitelja, što muzeju otvara priliku za sudjelovanje u društvu i na jedan novi, indirektniji način (Peroš, 2015). Upravo takav oblik komunikacije mogao bi biti prvi korak u premošćivanju jaza između škole i muzeja, s obzirom na to da bi javno i lako dostupan detaljan opis posjeta muzeju mogao olakšati učiteljima planiranje izvanučioničke nastave i prilagođavanje očekivanja stvarnom stanju u muzeju.

4.3. Važnost suradnje škole i muzeja

Suradnja škole i muzeja od velike je važnosti. Muzeji omogućuju održavanje nastave u okruženjima različitim od učionice, što je u skladu s principom zornosti i apstraktnosti, prema kojima bi se trebalo krenuti od zornog (konkretnog) prema apstraktnom (generaliziranom) (Poljak, 1970). Prema tome, posjetom muzeju učenici mogu steći znanja o konkretnim primjerima koje će zatim generalizirati u učionici i povezati s prethodno stečenim znanjima.

Upravo interakcija s muzejskim predmetima potiče aktivnu participaciju učenika u procesu učenja, koja je ključna za usvajanje znanja. Uz to, u muzeju se odvija iskustveno učenje koje ima i afektivnu dimenziju koja obuhvaća osjećaje i vrijednosti, a ne samo informacije i činjenice na kojima se temelji kognitivno znanje. Snažan afektivna iskustva koja se ostvaruju u muzeju, kao novom i posebnom okruženju za učenje, omogućuju značajno bolje usvajanje kognitivnih znanja (Hooper-Greenhill, 1999).

4.4. Suradnja škole i muzeja u Hrvatskoj

Tradicija suradnje škole i muzeja u Hrvatskoj započela je još u 20. stoljeću, kada je Hrvatski školski muzej organizirao savjetovanje na temu uloge muzeja u reformiranju odgoja i obrazovanja (Skok, 2002). Od tada do danas ostvarene su brojne suradnje i održane brojne izvanučioničke nastave u muzejima, na što su utjecale i obrazovne reforme.

Kao što je već spomenuto, prva reforma koja je isticala važnost učenja u izvornoj stvarnosti i izvanučioničke nastave bio je HNOS donesen 2005. godine. Iako *Nastavni plan i program za osnovne škole* nastao na temelju HNOS-a nije direktno navodio muzej kao ustanovu u kojoj bi se trebala izvoditi izvanučionička nastava, muzeji su tijekom 2005. godine, a pogotovo 2006. i 2007. godine iskusili povećan broj posjeta školskih grupa, što je zamijetila Škarić (2010) u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Kako muzeji nisu bili pripremljeni na naglo povećanje broja školskih posjeta, ono je dovelo do izazova u izvođenju izvanučioničke nastave u muzeju u godinama nakon uvođenja reforme, no dugoročno je potaknulo suradnju tih dviju ustanova.

Veliki utjecaj kurikuluma na trendove u izvanučioničkoj nastavi u muzejima vidljiv je i nakon donošenja novih kurikuluma povodom obrazovne reforme pod nazivom *Škola za život* iz 2019. godine. Naime, kako je u tim kurikulumima izrazito naglašena važnost izvanučioničke nastave, s navođenjem muzeja kao ustanove u kojoj bi se mogla provoditi, broj školskih posjeta muzeju (a i radova na tu temu) povećao se u godinama nakon reforme, što je posebno zastupljeno za nastavni predmet Povijesti (Babić, 2020).

No, reforme i kurikulumi utječu i na rad muzejskih stručnjaka, od kojih neki prate trendove u obrazovnoj legislativi kako bi mogli uskladiti aktivnosti koje nude školama s ciljevima, zadaćama ili ishodima aktualnog kurikuluma (npr. Gorički, 2018; Babić, 2020). Takav pristup muzejskih stručnjaka velik je napredak u odnosu na njihovu nespремnost na navalu školskih posjeta do koje je došlo nakon uvođenja HNOS-a, što ukazuje na poboljšanje suradnje škole i muzeja, za koje su vrlo vjerojatno zaslužna iskustva u suradnji koje su se odvijale u periodu od HNOS-a do *Škole za život*.

4.5. Izazovi pri organizaciji izvanučioničke nastave u muzeju

Izazovi u suradnji škole i muzeja brojni su, a pretežno se temelje na izazovima u komunikaciji prilikom organizacije i planiranja izvanučioničke nastave, zbog kojih dolazi do nereálnih očekivanja obje strane i nejasnoća oko toga koja je uloga učitelja, a koja muzejskog stručnjaka prilikom realizacije izvanučioničke nastave (Škarić, 2010; Babić, 2020). Dodatni izazov može biti nepripremljenost učenika koja se očituje kao neznanje o sadržaju s kojim će se susresti u muzeju ili nepoštivanje pravilna ponašanja s kojima nisu bili upoznati. No, neznanje učenika zapravo proizlazi iz neznanja učitelja o funkcioniranju i djelatnosti muzeja (Škarić, 2010). Nažalost, može se pretpostaviti da je upravo nerazumijevanje djelatnosti muzeja glavna prepreka u komunikaciji škole i muzeja, jer učitelji često nisu niti svjesni da bi mogli ostvariti značajniju suradnju s muzejskim pedagogom od dogovaranja termina posjeta.

Osim izazova u komunikaciji, Petrović (2018) se susrela i s problemom zastarjelog, nedovoljno održavanog postava koji šalje poruku učenicima da ne očekuju ništa zanimljivo, legendama koje su zapravo popis predmeta iz vitrine bez dodatnih objašnjenja ili pružanja konteksta potrebnog za razumijevanje predmeta te nedostatkom

kataloga stalnog postava. Navedeni nedostaci otežali su pripremu i realizaciju izvanučioničke nastave, usprkos tome što nije bilo dodatnih izazova s komunikacijom (Petrović, 2018).

3. ISKUSTVA ODGOJNO-OBRAZOVNIH I MUZEJSKIH STRUČNJAKA U PROVOĐENJU IZVANUČIONIČKE NASTAVE

3.1. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Iako je izvanučionička nastava u muzeju relativno učestala i njezin doprinos kvaliteti nastave je neupitan (Skok, 2002), slabo je istražena. Cilj ovog istraživanja je analizirati i na sustavan način prikazati na koji način autori radova o provođenju izvanučioničke nastave u muzejskim ustanovama predstavljaju svoja iskustva iz perspektive odgojno-obrazovnih stručnjaka zaposlenih u školi, ali i stručnjaka zaposlenih u muzejskoj ustanovi. Zatim, cilj je produbiti razumijevanje suradnje škole i muzeja u kontekstu organizacije i provedbe izvanučioničke nastave, s naglaskom na analizu dostupnosti informacija o muzeju i organizaciji posjeta muzeju odgojno-obrazovnim stručnjacima.

Kako bi se ostvarili navedeni ciljevi, tražio se odgovor na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koji je omjer radova u kojima je izvanučionička nastava u muzeju prikazana iz perspektive učitelja u školi i onih u kojima je prikazana iz perspektive stručnjaka zaposlenih u muzeju?
2. Koji tip aktivnosti se provodi tijekom izvanučioničke nastave u muzeju i u kojoj mjeri?
3. Koja je uloga učitelja, a koja muzejskog stručnjaka u organizaciji i provođenju izvanučioničke nastave?
4. U kojoj mjeri se u radovima navodi povezanost izvanučioničke nastave u muzeju s nastavom u učionici?
5. Jesu li stručnjaci iz škole i muzeja surađivali prilikom pripreme i provođenja izvanučioničke nastave i, ako da, u kojoj mjeri i na koji način?
6. Jesu li osnovne informacije potrebne za logističku organizaciju izvanučioničke nastave (radno vrijeme, lokacija, kontakt, cjenik) navedene na internetskim stranicama muzeja?
7. Jesu li opis sadržaja muzeja i ponuda aktivnosti navedeni na internetskim stranicama muzeja i, ako jesu, jesu li jasno i pregledno istaknuti?

3.2. Metode istraživanja i uzorak

Kako bi se ostvarili zadani ciljevi, prikupljeni su radovi odgojno-obrazovnih stručnjaka te stručnjaka zaposlenih u muzejskim ustanovama koji se bave temom izvanučioničke nastave. Prikupljeni radovi zatim su selektirani kako bi odgovarali kriterijima istraživanja te su analizirani. Zatim su selektirane i analizirane i internetske stranice muzeja s područja Grada Zagreba.

Za prikupljanje radova korišten je Portal hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa *Hrčak*. Pri pretrazi *Hrčka* korišteno je napredno pretraživanje u kojem je godište rada ograničeno na period od posljednjih 15 godine (od 2009. godine do trenutka provođenja istraživanja, tj. lipnja 2024. godine), a vrsta rada na izvorni znanstveni rad, prethodno priopćenje, pregledni rad i stručni rad. Korišteni su pojmovi za pretraživanje „izvanučionička nastava“, „muzejska pedagogija“ te kombinacija pojmova „nastava“ i „muzej“ čime je dobiveno 79 radova. Radovi dobiveni pretragom analizirani su temeljem sažetaka te su odbačeni radovi koji se ne bave izvanučioničkom nastavom u muzeju i duplikati radova koji su se javili prilikom pretrage više različitih pojmova. Nakon selekcijske analize izdvojen je uzorak od 20 radova (18 stručnih radova i 2 pregledna rada) koji su detaljnije analizirani kako bi se ispunili zadani ciljevi istraživanja (Prilog 1).

Prilikom pretraživanja i selekcije radova jedan od izazova bilo je usklađivanje terminologije koju koriste odgojno-obrazovni i muzejski stručnjaci, zbog čega su pri pretraživanju korišteni nešto općenitiji pojmovi (npr. „izvanučionička nastava“, „muzejska pedagogija“). Naime, kombinacije pojmova iz obaju područja (npr. „muzej“ i „učenje“) redovno su davale mali broj rezultata, što se može objasniti time da stručnjaci iz jednog područja rijetko koriste ključne riječi koje su značajne stručnjacima iz drugog područja. Na primjer, muzejski stručnjaci redovno koriste izraz „muzejska pedagogija“ da bi označili radove koji obrađuju (između ostalog) izvanučioničku nastavu u muzeju, dok će odgojno-obrazovni stručnjaci koristiti izraz „izvanučionička nastava“, no rijetko će rad biti obilježen s oba pojma. Također, radove iz perspektive muzejskih stručnjaka trebalo je detaljnije pregledati prije odbacivanja jer često nije bilo naglašeno da su opisane aktivnosti namijenjene (i) izvođenju tijekom izvanučioničke nastave. Na primjer, Vlah i suradnici (2018) te Teklić (2020) već u sažetku spominju da su aktivnosti organizirane u

muzeju namijenjene učenicima, no tek detaljnijim čitanjem iz konteksta postaje jasno da su aktivnosti provedene upravo kao dio izvanučioničke nastave.

Radovi koji su odabrani temeljem navedenih selekcija podvrgnuti su kvalitativnoj analizi sadržaja pri čemu se tražio odgovor na pitanja iz čije perspektive su radovi napisani (perspektive odgojno-obrazovnog ili muzejskog stručnjaka), koji tip aktivnosti se provodio tijekom izvanučioničke nastave u muzeju, koja je bila uloga učitelja i muzejskog stručnjaka, je li izvanučionička nastava u muzeju bila sadržajno i formalno povezana s redovnom nastavom te koliko su stručnjaci iz škole i muzeja surađivali tijekom cijelog procesa. Radi lakše interpretacije, provedena je kategorizacija podataka iz radova.

Zatim, kako bi se bolje razumjeli odnos i suradnja škole i muzeja, analizirane su internetske stranice muzeja s područja Grada Zagreba za koje se može pretpostaviti da su jedna od prvih točaka kontakta škole i muzeja. Muzeji su selektirani s popisa Muzejskog dokumentacijskog centra (Muzejski dokumentacijski centar, 2024) na kojem se nalazilo 34 muzeja, pri čemu su odbačeni muzeji koji su trenutno zatvoreni za posjetitelje. Time je dobiven uzorak od 13 muzeja (Prilog 2) čije su internetske stranice podvrgnute analizi sadržaja s ciljem odgovaranja na pitanje jesu li osnovne informacije nužne za planiranje izvanučioničke nastave u muzeju dostupne odgojno-obrazovnim stručnjacima. Analizom internetskih stranica provjeravalo se jesu li navedene osnovne informacije potrebne za logističku organizaciju izvanučioničke nastave (radno vrijeme, lokacija, kontakt, cjenik, ponuda aktivnosti) i opis sadržaja muzeja te jesu li te informacije jasno i pregledno istaknute na internetskoj stranici. Aktivnosti su kategorizirane kao stručna vodstva i radionice, u skladu s kategorizacijom pri analizi radova. Ovisno o preglednosti, internetske stranice su kategorizirane na one kojima su informacije o aktivnostima primjerenima za školske posjete (npr. radionice, stručna vodstva grupe) istaknute kao kategorija „edukacija“ i stranice na kojima te informacije nisu grupirane niti istaknute.

3.3. Pregled analiziranih radova

U ovom istraživanju analizirano je 20 radova, od čega su 18 stručni radovi, a 2 pregledna rada (Vlah i sur., 2018; Babić, 2020), pri čemu svaki rad pruža ponešto

drugačiji uvid u iskustvo izvanučioničke nastave u muzeju. Prvo su predstavljeni radovi iz perspektive odgojno-obrazovnih djelatnika zaposlenih u školi, a zatim iz perspektive muzejskih stručnjaka.

Vojvodić (2009) opisuje suradnju s Muzejom Slavonije iz Osijeka u provedbi izvanučioničke nastave Likovne umjetnosti u gimnaziji iz perspektive učiteljice, pri čemu takvom obliku nastave pristupa organizacijom projekta pod nazivom *Vrijeme je na mojoj strani*. Autorica je odabrala projektni oblik nastave jer smatra da izvanučionička nastava svakako počinje detaljnim planiranjem prije samog posjeta Muzeju, a nastavlja se daljnjim istraživačkim i kreativnim radom učenika i nakon posjeta, pri čemu su sve etape projekta planirane i provedene u suradnji s muzejskom pedagoginjom (Vojvodić, 2009). Autorica je samostalno posjetila Muzej prije provođenja izvanučioničke nastave i izradila radne listiće kako bi učenicima olakšala interpretaciju muzejskih predmeta (kućnih satova) koje su istraživali tijekom projekta, a u tome su joj pomogli i materijali koje je dobila od samog Muzeja, od kojih je neke i direktno uključila u radne listiće. Također, pobrinula se da učenici prije odlaska u Muzej budu upoznati s aktivnostima i zadacima koji ih očekuju (Vojvodić, 2009). Autorica je iskoristila izvanučioničku nastavu u muzeju kao nadahnuće za učenike koji su nastavili proširivati svoje znanje daljnjim radom na projektu, a također je uočila važnost bilježenja i isticanja učeničkog angažmana kao dodatne motivacije za učenike. Također, Vojvodić (2009) opisuje učenje u muzeju kao „nezamjenjivo“ zbog autentičnosti predmeta, ali i prilike za oblike rada koji su slabije zastupljeni tijekom nastave u učionici te naglašava važnost i vrijednost suradnje škole s muzejom.

Jagić (2010) prikazuje izvanučioničku nastavu Povijesti šestih razreda u muzeju Dvor Trakošćan pri čemu je ostvarena i korelacija s nastavom Hrvatskog jezika, iz perspektive učiteljice. Jagić (2010) naglašava važnost pripreme nastavnika i integracije posjeta muzeju u nastavu kako bi se izbjeglo svođenje izvanučioničke nastave na izlet koji samo formalno nosi naziv izvanučioničke nastave, no tijekom kojeg učenici ne ostvaruju razumijevanje muzejskog kulturnog dobra, zbog čega je autorica jasno definirala koje teme će biti obrađene izvanučioničkom nastavom u Dvoru Trakošćan te koji su konkretni zadaci te nastave. Ističe se i važnost suradnje s muzejskim pedagogom koja je omogućila kvalitetnu tehničku pripremu (dogovor oko termina i trajanja posjeta i sl.), ali i zajedničku organizaciju i usklađivanje planiranih aktivnosti (Jagić, 2010).

Naime, prije samog odlaska u muzej održani su uvodni satovi tijekom kojih su učenici izradili prezentacije i plakate na teme srednjovjekovnih utvrda i srednjovjekovnih vitezova, koje su zatim prezentirali tijekom izvanučioničke nastave u muzeju (Jagić, 2010). Uz to, muzejski pedagog i kustosica održali su tematsko stručno vodstvo čije teme su unaprijed dogovorene i usklađene s temama koje je autorica planirala obraditi tijekom izvanučioničke nastave, a učenici su imali priliku i za samostalan rad tijekom kojeg su likovno ili pisano opisivali oružje prema svom odabiru (Jagić, 2010). Iskustva i znanja stečena u Dvoru Trakošćan uklopljena su u učioničku nastavu nizom aktivnosti (npr. izrada maketa, pisanje srednjovjekovnih kuharica, pisanje izvješća) koje su predstavljene na školskom panou, internetskim stranicama škole i u školskim novinama, a autorica je provela i kratku anketu u kojoj je 100 % učenika ocijenilo navedenu izvanučioničku nastavu zanimljivijom od nastave u učionici (Jagić, 2010). Naposljetku, i autorica i djelatnici muzeja iskazali su interes za nastavak takvog oblika suradnje i uočili veliki potencijal muzeja za izvanučioničku nastavu, pogotovo uz visoku razinu koordinacije između nastavnika i muzejskog pedagoga (Jagić, 2010).

Zdjelar (2010) također opisuje izvanučioničku nastavu Povijesti za učenike šestog razreda iz perspektive učiteljice, no u Gradskom muzeju Virovitica, pri čemu se obrađene teme dijelom preklapaju s nastavnim cjelinama koje su bile propisane nacionalnim Nastavnim planom i programom za osnovnu školu, a dijelom na nešto općenitiji način doprinose razumijevanju povijesnog perioda koji se obrađuje na redovnoj nastavi. Autorica ističe važnost suradnje s djelatnicima muzeja za provođenje ovakvog oblika nastave, no ipak samostalno pregledava muzejsku građu, osmišljava radne zadatke i priprema materijale za učenike (Zdjelar, 2010). Prije posjeta muzeju učenici su pripremljeni na planirane aktivnosti (samostalno istraživanje i učenje na osnovi izvora) i upoznati s pravilima ponašanja u muzeju, tijekom posjeta rješavali su radne listiće koji su ih usmjeravali pri analizi izvora i poticali na primjenu novostečenog znanja na kreativne načine, pri čemu je uloga nastavnice i kustosice bila usmjeravanje i podrška učenicima, nakon čega su učenici preuzeli ulogu kustosa i predstavili ostalima dio postava kojim su se bavili, a nakon posjeta muzeju radni listići korišteni tijekom izvanučioničke nastave su ocijenjeni (Zdjelar, 2010). I Zdjelar (2010) navodi da su učenici izrazili zadovoljstvo ovakvim oblikom nastave, ali i da izvanučionička nastava u muzeju predstavlja izazov za nastavnike zbog pripreme i organizacije rada za veliki broj učenika.

Jagić i suradnice (2012) iz perspektive učiteljica i stručne suradnice opisuju nekoliko primjera izvanučioničke nastave, od čega se u ovom istraživanju detaljnije analizira primjer izvanučioničke nastave kao oblika rada na dodatnoj nastavi Povijesti za grupu učenika 7. i 8. razreda u Hrvatskom povijesnom muzeju. Cilj izvanučioničke nastave u Hrvatskom povijesnom muzeju bio je produblјivanje znanja vezanih za gradivo obrađeno na redovnoj nastavi povijesti, a učenici su pripremljeni za posjet muzeju ponavljanjem gradiva i upućivanjem u oblik rada koji ih očekuje (Jagić i sur., 2012). Posjet je organiziran u suradnji s muzejskom pedagoginjom s kojom je dogovoreno koje teme će biti obrađene, nakon čega je muzejska pedagoginja održala tematsko stručno vodstvo i radionicu tijekom koje je život povijesnih ličnosti predstavljen pomoću njihovih osobnih predmeta, a po povratku u školu učenici su imali zadatak predstaviti nova znanja drugim učenicima na redovnoj nastavi (Jagić i sur., 2012). Osim toga, provedena je i kratka anketa o zadovoljstvu učenika takvim oblikom nastave, pri čemu su učenici naglasili „ugodno i zabavno neformalno učenje u muzejima“ (Jagić i sur., 2012, str. 103), a dojmovi učenika i rezultati njihovog rada podijeljeni su i u školskom listu te sa suradnicima iz muzeja.

Ćosić (2012) opisuje, iz perspektive učiteljice, izvanučioničku nastavu Povijesti učenika 8. razreda u Spomen-području Jasenovac, koja je potakla i uključivanje učenika u Međunarodni projekt Šafran posvećen žrtvama holokausta. Ćosić (2012) ističe da se izvanučionička nastava u Jasenovcu izvodila u tri etape, od kojih je prva priprema koja je uključivala posjet učitelja muzeju, kontakt s kustosicom koji je uključivao dogovor oko planiranih aktivnosti, izradu radnih listića za evaluaciju i pripremanje učenika za posjet ponavljanjem gradiva koje su prethodno obradili na nastavi Povijesti. Sam posjet uključivao je grupni rad učenika na rješavanju radnih listića vezanih za postav, ali i stručno vodstvo kroz postav, nakon kojeg je uslijedila treća etapa izvanučioničke nastave koja se sastojala od ponavljanja i provjere stečenog znanja, evaluacije skupnog i osobnog rada u Muzeju te prikaza posjeta Muzeju na način koji učenici samostalno odaberu (Ćosić, 2012). Ćosić (2012) ističe kako je izrazito zadovoljna suradnjom s muzejom, s obzirom na to da su posjet i sve aktivnosti besplatne, kustosica je rado podijelila radne listiće koji se koriste tijekom posjeta kako autorica mogla pripremiti učenike te su nakon posjeta dobili dodatnu literaturu. Također, nakon posjeta je autorici i njezinim učenicima

ponuđeno sudjelovanje u Međunarodnom projektu Šafran, što je dodatno ojačalo suradnju muzeja i škole.

Barbarić-Gaćina (2021) ispituje mogućnosti muzeja kao učionice u nastavi biologije provodeći tri različita oblika izvanučioničke nastave u muzeju za 66 učenika prvih razreda strukovne srednje škole – stručno vodstvo i samostalni rad s radnim listićem na Prirodoslovnom odjelu Narodnog muzeja u Zadru i samostalni posjet Virtualnom muzeju mikroba – Micromuseum uz rješavanje radnih listića. Teme koje su obrađene tijekom izvanučioničke nastave usklađene su s odgojno-obrazovnih ishodima aktualnog Kataloga za državnu maturu, a sve radne materijale izradila je autorica, koja je samostalno posjetila muzej kako bi se spremila za provođenje izvanučioničke nastave te su dodatne zadatke imali i učenici koji su sudjelovali u obilasku muzeja pod stručnim vodstvom kustosice (Barbarić-Gaćina, 2021). Po povratku u razred, svi učenici su rješavali listiće koji su zatim ocijenjeni, pri čemu je jedan listić izrađen za učenike koji su posjetili Prirodoslovni odjel Narodnog muzeja, a drugi za učenike koji su posjetili Virtualni muzej mikroba i kontrolnu skupinu koja je o gradivu vezanom za viruse učila na redovnoj nastavi (Barbarić-Gaćina, 2021). Rezultati su pokazali da su učenici koji su imali samostalni pristup u posjetu Narodnom muzeju bolje odgovarali na pitanja više kognitivne razine, dok su učenici koji su imali stručno vodstvo bolje odgovarali na pitanja niže kognitivne razine (Barbarić-Gaćina, 2021). Slični rezultati javljaju se i pri analizi naučenog u posjetu Virtualnom muzeju mikroba, pri čemu učenici koji su posjetili Muzej uspješnije odgovaraju na pitanja vezana za uzroke i posljedice, dok na druga pitanja bolje odgovaraju učenici koji su bili na redovnoj nastavi (Barbarić-Gaćina, 2021). Naposljetku, ispitano je zadovoljstvo učenika ovakvim oblikom nastave, pri čemu su svi učenici generalno izraziti zadovoljstvo, no najveću razinu zadovoljstva ističu učenici koji su fizički posjetili muzej uz samostalni pristup, zatim učenici koji su imali stručno vodstvo, te naposljetku učenici koji su posjetili virtualni muzej (Barbarić-Gaćina, 2021).

Lukec (2023) iz perspektive učiteljice opisuje izvanučioničku nastavu Povijesti učenika 6. i 7. razreda u Muzeju Moslavine Kutina tijekom koje su kustosi održali tri različite radionice koje su se sastojale od jednog školskog sata predavanja i jednog školskog sata praktičnog rada koji je uključivao pretraživanje tekstova, pisanje goticom, crtanje grbova i učenje bontona, ovisno o temi koja se obrađivala. Lukec (2023) navodi da je izvanučionička nastava održana u Muzeju sadržajno povezana s gradivom

obrađenim na redovnoj nastavi, no ne navodi aktivnosti kojima bi se iskustvo iz muzeja direktnije povezalo s redovnom nastavom, a i sadržajna povezanost je relativno indirektna – na primjer, radionica Moslovački grbovi povezuje se s gradivom križarskih ratova „jer se tijekom križarskih ratova prvi puta pojavljuju grbovi kao simboli razlikovanja određenih velikaša i njihovih vojski“ (Lukec, 2023, str. 103). Naposljetku, Lukec (2023) ističe vrijednost izvanučioničke nastave u muzeju s naglaskom na poticajno okruženje za rad.

Frol (2023) iz perspektive učiteljice opisuje izvanučioničku nastavu Povijesti i Kemije za učenike 8. razreda u Muzeju farmacije u Rijeci na kojoj su iskusili interaktivno stručno vodstvo kustosa tijekom kojeg su imali priliku simulirati rad ljekarnika i koristiti digitalne materijale na tabletima, a zatim su sudjelovali u radionici na kojoj su izrađivali kremu za ruke. Frol (2023) navodi da su ciljevi i ishodi izvanučioničke nastave usklađeni s izložbenim cjelinama muzeja te ishodima nastave Povijesti i Kemija. S ciljem pripreme za posjet muzeju, učenici su upoznati s izložbenim cjelinama i planiranim aktivnostima te pravilima ponašanja u muzeju, a nakon posjeta imali su zadatak napraviti prezentaciju ili video o izvanučioničkoj nastavi pomoću fotografija i videa koji su sami snimili te su njihovi uradci podijeljeni s ostatkom razreda (Frol, 2023). Autorica ističe zadovoljstvo učenika ovakvim oblikom nastave kao pokazatelj važne uloge međupredmetnog povezivanja i izvanučioničke nastave u postizanju boljeg razumijevanja sadržaja i motivaciji učenika za rad (Frol, 2023).

Ujlaki (2023) prikazuje izvanučioničku nastavu učenika povijesno-geografske grupe zainteresiranih učenika od 5. do 8. razreda u Muzeju krapinskih neandertalaca iz perspektive učiteljice. Inicijalni plan bio je da se izvanučionička nastava realizira pomoću radionice i stručnog vodstva, no zbog izazova u usklađivanju termina koji odgovaraju školi i vodičima, organizacija stručnog vodstva nije bila moguća, pa je autorica u suradnji s kolegicom s kojom vodi povijesno-geografsku grupu odlučila pripremiti materijale za samostalni rad učenika u stalnom postavu muzeja (Ujlaki, 2023). Tijekom izrade materijala autorica je bila u kontaktu s muzejom od kojeg je dobila preporuke za dodatne materijale koji su joj pomogli u pripremi materijala za učenike. Učenici su po dolasku u muzej prvo sudjelovali u radionici koja se sastojala od predavanja i praktičnog rada učenika za koju Ujlaki (2023) naglašava da ju je skoro preskočila jer nije bila predstavljena za interesantan način, a nakon provedbe su dojmovi autorice, ali i učenika,

bili izrazito pozitivni. Nakon radionice, učenici su samostalno obilazili muzej uz pomoć prethodno spomenutih radnih materijala, za što su i učenici i autorica imali izrazito pozitivne povratne informacije, iako je autorica uočila „zabrinutosti i pojačani nadzor djelatnika muzeja“ (Ujlaki, 2023, str. 138) prilikom samostalnih aktivnosti učenika.

Jakupec Zvonar i suradnice (2023) opisuju posjet Interpretacijskom centru Kuća Petra Preradovića tijekom kojeg je održana izvanučionička nastava Prirode i društva za učenike 4. razreda i izvanučionička nastava Povijesti za učenike 7. razreda iz perspektive učiteljica. Tijekom posjeta učenici su imali stručno vodstvo ravnatelja Interpretacijskog centra koje je uključivalo i interaktivne aktivnosti za učenike (npr. kviz, pisanje tintom i perom), a organizirano je u suradnji autorica i ravnatelja Interpretacijskog centra kako bi se osigurala usklađenost sadržaja obrađenih na izvanučioničkoj nastavi i planiranih ishoda nastavnih predmeta Prirode i društva te Povijesti (Jakupec Zvonar i sur., 2023). Jakupec Zvonar i suradnice (2023) dodatno su povezale izvanučioničku nastavu s redovnom provođenjem ponavljanja, sistematizacije i vrednovanja usvojenog znanja po povratku u učionicu pri čemu su koristile i plan ploče koji je pripremio ravnatelj Interpretacijskog centra, a cjelokupno iskustvo učenicima je bilo vrlo zanimljivo i poticajno.

Kujundžić (2023) je prikazala izvanučioničku nastavu Povijesti učenika 8. razreda u Memorijalnom muzeju Spomen-područja Jasenovac iz perspektive učiteljice, pri čemu je istaknula važnost izvanučioničke nastave za poučavanje složenijih tema kao što je holokaust jer se izvanučioničkom nastavom ostvaruje veći utjecaj na učenika te učenici imaju priliku bolje razumjeti težinu situacije, povezati prošlost i sadašnjost te usvojiti ne samo činjenice, već i vrijednosti, te razviti kritičke stavove o temama koje se obrađuju. Sadržaj izvanučioničke nastave usko je povezan s gradivom Povijesti koje se obrađuje u 8. razredu, a autorica je pridala posebnu pozornost tome da se Spomen-područje Jasenovac posjeti u dijelu godine kada se teme vezane za holokaust obrađuju i na redovnoj nastavi te da učenici budu pripremljeni za teme koje će se obrađivati. Tijekom posjeta učenici su rješavali radne listiće u grupama, no za uspješno rješavanje grupe su morale i međusobno surađivati te interaktivno pristupati muzejskim predmetima i pratećim materijalima, a dijelove postava su prošli uz stručno vodstvo nakon kojeg je uslijedila moderirana rasprava. Po povratku u učionicu učenici su proveli samoevaluaciju i evaluaciju rada u grupi, a organiziran je i prijenos stečenih znanja ostalim učenicima

(Kujundžić, 2023). Kujundžić (2023) ističe dugotrajnost suradnje sa Spomen-područjem Jasenovac i nezamjenjivost iskustava u izvanučioničkoj nastavi pri obradi kompleksnih tema kao što je holokaust, ali i važnost kvalitetne pripreme i uključenosti nastavnika u izvanučioničku nastavu.

Kegalj (2023) opisuje izvanučioničku nastavu Povijesti učenika prvih razreda gimnazije u Gradskom muzeju Vinkovci iz perspektive učiteljice, u što je uklopljena i korelacija s predmetima Latinskog jezika i Kemije. Učenici su u muzeju imali stručno vodstvo muzejskog pedagoga i vodiča te zadatak riješiti radni listić koji je potom ocijenjen, a učenici koji nisu prisustvovali izvanučioničkoj nastavi morali su napisati esej o povezanoj temi, no na temelju drugih izvora (Kegalj, 2023), što ukazuje na ozbiljan pristup izvanučioničkoj nastavi i povezivanju znanja stečenog u Muzeju sa znanjem stečenim u učionici. Također, autorica ističe da bi bilo idealno organizirati izvanučioničku nastavu nakon svake obrađene teme, no to nije uvijek moguće, a kao glavni izazov ističe troškovnik, pri čemu cijena izvanučioničke nastave raste za učenike iz manjih mjesta koji nužno moraju putovati do ustanove u kojoj bi se mogao odviti takav tip nastave.

Detling (2010) analizira iskustva izvanučioničke nastave u Muzeju Slavonije iz perspektive muzejskog pedagoga, no uzimajući u obzir i svoja prethodna iskustva u organizaciji izvanučioničke nastave koja je stekao kao nastavnik povijesti. Detling (2010) ističe vrijednost muzeja u održavanju izvanučioničke nastave, pogotovo za Povijest, no naglašava i važnost kvalitetne suradnje školskih i muzejskih stručnjaka kako bi se takva nastava uspješno realizirala. Naime, Detling (2010) objašnjava da je najlakše raditi s učenicima koji su dobro pripremljeni i koji imaju neke zadatke prilikom posjeta muzeju, no upozorava da, ukoliko nastavnici zadaju zadatke ili kreiraju materijale za rad u muzeju, trebaju o tome obavijestiti muzejskog pedagoga kako bi se vodstvo i potencijalni materijali koje priprema muzej mogli uskladiti s planovima nastavnika. Nadalje, nastavnik može s muzejskim pedagogom dogovoriti specifičan odgojno-obrazovni cilj na koji će se fokusirati, pa čak i dogovoriti korištenje predmeta koji inače nisu izloženi u muzeju ili drugačiji oblik rada od stručnog vodstva koje je najučestalije (npr. radionicu) (Detling, 2010). Upravo komunikacija i suradnja nastavnika i muzejskog pedagoga tijekom planiranja i provođenja izvanučioničke nastave omogućuju prilagodbu aktivnosti koje nudi muzej specifičnim željama i potrebama svake grupe (Detling, 2010).

Hotko (2010) objašnjava ulogu muzejskog pedagoga u nastavi Povijesti na primjeru Hrvatskog povijesnog muzeja. Hotko (2010) objašnjava da se prema dogovoru nastavnika i muzejskog pedagoga pri posjetu muzeju može obraditi i točno određeno gradivo koje se uklapa u nastavni plan, a najčešća aktivnost koja se provodi u muzeju je stručno vodstvo tijekom kojeg se muzejskim predmetima daje širi kontekst i povezuje ih se i sa školskim gradivom. Osim vodstava, u Muzeju se realiziraju i različite radionice kao što su igre, dramski prikazi u kojima mogu sudjelovati i posjetitelji, primjena metode oživljene povijesti, likovne radionice i drugo, a postav je dodatno prilagođen učenicima dodatnim materijalima kao što su radne bilježnice, multimedijalni sadržaji, interaktivni dijelovi izložbe i sadržajno prilagođene legende (Hotko, 2010). Hotko (2010) navodi da se pri postavljanju izložbe o banu Jelačiću posebna pažnja posvetila prilagodbi izložbe učenicima 7. razreda osnovnih škola, 3. razreda gimnazije te 1. i 2. razreda strukovnih škola koji se tom temom bave na nastavi Povijesti, a korištena je i metoda oživljene povijesti kako bi učenici imali priliku „osobno“ se upoznati sa slavnom povijesnom ličnosti. Kao posebni primjer suradnje škole i muzeja opisuje se suradnja s dvije škole povodom Međunarodnog dana muzeja na kojem su upravo učenici sudjelovali u programu i odjeveni u povijesne kostime i narodne nošnje glumili, pjevali i svirali instrumente predstavljajući ključne događaje iz hrvatske povijesti, čime su oduševili posjetitelje, ali i samu autoricu (Hotko, 2010).

Gorički (2018) opisuje projekt koji je proveden u Muzeju suvremene umjetnosti u sklopu kojega su osmišljene aktivnosti za provedbu izvanučioničke nastave Likovne umjetnosti i srodnih predmeta za učenike srednjih škola. Projekt je nastao kao odgovor na uočenu malu satnicu predmeta vezanih uz likovnu umjetnost u redovnoj nastavi u srednjoj školi, pogotovo u određenim gimnazijskim programima, a zbog velikog interesa aktivnosti osmišljene za potrebe projekta doručene su i prilagođene širem rasponu dobno-obrazovnih skupina te dobivaju naziv „msu avantura“ (Gorički, 2018). Osmišljeni program sastoji se od tri cjeline, pri čemu je prva stručno vodstvo stalnim postavom s naglaskom na sadržaj koji se navodi u Nastavnom planu i programu za određenu razinu obrazovanja, zatim slijedi kreativni rad, a naposljetku prezentacija usvojenog gradiva i rezultata kreativnog rada (Gorički, 2018). Gorički (2018) navodi da upravo interes škola i vrtića potiče djelatnike Muzeja suvremene umjetnosti na doručivanje i proširivanje ponude svojih aktivnosti kako bi što bolje odgovorili na želje i potrebe svojih posjetitelja,

a kao primjer navodi i projekt „MSU u ruksaku“ u kojem djelatnici muzeja posjećuju škole koje nemaju mogućnosti posjetiti Muzej.

Vlah i suradnice (2018) prikazuju i evaluiraju projekt Čudotvornica realiziran u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja Rijeka iz perspektive muzejskih stručnjaka, s naglaskom na tematske radionice čiji sadržaj je usklađen s kurikulumom, a u kojima su sudjelovali i učenici osnovne škole, pretežno razredne nastave. Evaluacija je, između ostalog, provedena anketama kojima su ispitani učenici koji su sudjelovali u radionicama, ali i njihovi učitelji i roditelji te voditelji radionica (Vlah i sur., 2018). Učenici su visoko evaluirali sve radionice, pri čemu su procjenjivali motiviranost nešto više od dimenzija vezanih za primjenu i razmišljanje o naučenom, što je objašnjeno specifičnim sadržajem radionica kojeg je učenicima izazovno povezati sa svakodnevnim životom, a visoku motiviranost učenika i korisnost radionica prepoznale su i učiteljice tijekom svog dijela evaluacije u kojem navode da su učenici motivirani i zainteresirani za ovakav oblik rada jer se odvija izvan škole i uključuje grupni rad i igre, što čini radionice korisnima ne samo za usvajanje novih znanja, već i za stvaranje ugodne i opuštene atmosfere za učenje (Vlah i sur., 2018). Zatim, u ulozi voditelja aktivnosti bili su studenti Akademije primijenjenih umjetnosti te Učiteljskog i Filozofskog fakulteta u Rijeci koji su također visoko procijenili svoje zadovoljstvo radionicama, a najmanje zadovoljstvo iskazali su vezano za svoje profesionalne kompetencije i vlastiti doživljaj radionice, što je autorica protumačila kao potrebu za dodatnom pripremom voditelja prije izvođenja radionica (Vlah i sur., 2018). Roditelji su također iskazali pozitivne stavove o posjetu učenika Muzeju i podršku suradnji škole s muzejima, a i jedna od učiteljica je naglasila sve veću otvorenost Muzeja prema javnosti i potencijal takve suradnje za izvanučioničku nastavu (Vlah i sur., 2018). Rezultati ove evaluacije neupitno pokazuju vrijednost i značaj suradnje muzeja i škole te potrebu za provođenjem izvanučioničke nastave u muzeju, a ukazuju i na područja u kojima se može ostvariti napredak u daljnjoj suradnji (Vlah i sur., 2018).

Babić (2020) je iz perspektive muzejske pedagoginje istražila stavove 35 nastavnika o izvanučioničkoj nastavi Povijesti u Arheološkom muzeju, pri čemu su uzorak činili nastavnici koji su imali iskustvo takvog oblika suradnje. Muzej su najčešće posjećivali nastavnici s učenicima osnovne škole, a uvjerljivo najčešća aktivnost bilo je stručno vodstvo (po stalnom postavu), dok su na drugom mjestu bile radionice na temu

jedne zbirke stalnog postava, a većina nastavnika koji su se odlučili za ove aktivnosti procjenjuju da su pomogle učenicima da lakše usvoje nastavno gradivo (Babić, 2020). Najčešće se navodi da je s posjetom u muzeju povezan nastavni predmet Povijesti na kojem se u 5. i 6. razredu obrađuju teme koje su predstavljene i u Arheološkom muzeju, no zastupljeni su i Geografija, Likovna kultura, Latinski jezik i drugi predmeti (Babić, 2020). Zatim, većina nastavnika barem ponekad priprema radne listiće i zadatke koje učenici trebaju riješiti tijekom posjeta muzeju, no niti jedan nastavnik se ne konzultira redovno s muzejskom pedagoginjom oko toga, zbog čega se događa da planovi i očekivanja muzejske pedagoginje i nastavnika nisu usklađeni, što umanjuje kvalitetu izvanučioničke nastave, a prema komentarima nastavnika u anketi može se zaključiti da nisu svjesni da je takav oblik suradnje opcija (Babić, 2020). Zatim, iako 80 % nastavnika navodi da posvećuju jedan školski sat pripremi za izvanučioničku nastavu u muzeju i 91,43 % ispitanika navodi da je priprema važna, Babić (2020) na temelju osobnih iskustava ističe da učenici povremeno dolaze potpuno nepripremljeni (npr. ne znaju u kojem muzeju se nalaze), što ukazuje na nedostatak pripreme. Naposljetku, nastavnici su kao izazov navodili česte promjene vodiča i neujednačene kompetencije vodiča, što Babić (2020) prihvaća kao konstruktivnu kritiku, ali i pokazatelj nedostatka komunikacije nastavnika i muzejskih stručnjaka, što smatra područjem na kojem treba raditi kako bi se poboljšala suradnja škole i muzeja.

Teklić (2020) prezentira, iz perspektive muzejskog stručnjaka, muzejsko-edukativni program Hrvatskog pomorskog muzeja Split „Život pod morem“ u kojem su pretežno sudjelovali učenici nižih razreda osnovne škole u sklopu izvanučioničke nastave, što je potaknuto činjenicom da se program sadržajno preklapa s temama koje se obrađuju na Prirodi i društvu te su popratni materijali (radna bilježnica) prilagođeni učenicima od 2. do 6. razreda. Tijekom posjeta Muzeju učenici sudjeluju u radionici tijekom koje uz vodstvo u radnoj bilježnici rješavaju raznolike zadatke uz pomoć postava Muzeja, pri čemu su neki zadaci praktični i zahtijevaju timski rad (Teklić, 2020). Teklić (2020) smatra da se ovim programom, osim upoznavanja učenika s hrvatskim podmorjem, potiče i suradnja škole i muzeja jer se omogućuje realizacija ciljeva iz Nacionalnog okvirnog kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje u samome Muzeju, „iz prve ruke“.

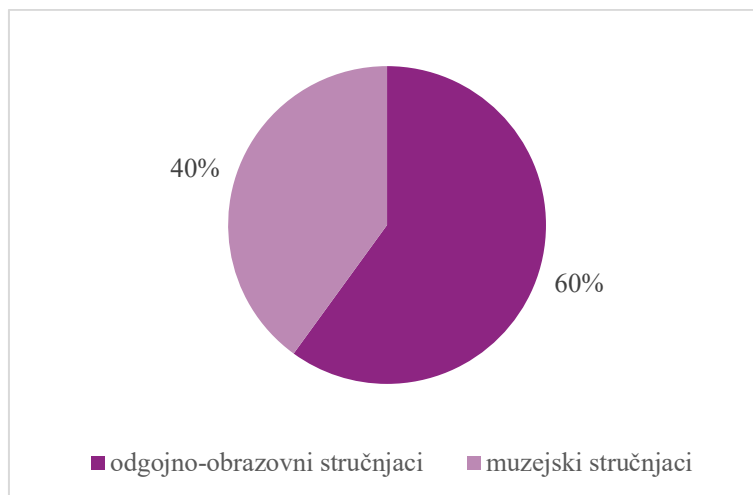
Hećimović i Jurković Petras (2021) iz perspektive muzejskih stručnjaka opisuju zanimljivi primjer održavanja izvanučioničke nastave u muzeju – na daljinu. Naime, tijekom perioda *online* nastave Gradski muzej Virovitica je u suradnji sa strukovnom srednjom školom obradio nastavnu jedinicu Globalna etika i svjetski moral na nastavi Etike s učenicima drugog razreda putem platforme *Microsoft Teams* (Hećimović i Jurković Petras, 2021). Učenici su potaknuti na razmišljanje o različitim temama i odgovaranje na raznolika pitanja, od kojih su o nekim raspravljali, za neka trebali istražiti točne odgovore, a za odgovaranje na neka pitanja su im pomagali tekstovi (od kojih su neki bili vezani uz sadržaj stalnog postava Muzeja) koje su pripremili djelatnici Muzeja, a nakon održanog sata dobili su zadatke za domaću zadaću i pojmovnik s ključnim pojmovima i konceptima (Hećimović i Jurković Petras, 2021). Iako se u ovakvom obliku rada gubi vrijednost neposrednog iskustva s muzejskim predmetom, ovakva *online* nastava u muzeju pokazatelj je da je samo kreativnost granica u suradnji muzeja i škola, a otvara vrata i za suradnju ustanova koje su fizički udaljene te je tradicionalan posjet logistički neizvediv.

Dumbović Žužić (2023) iz perspektive muzejske stručnjakinje opisuje pedagošku djelatnost Hrvatskog školskog muzeja, koja se počela intenzivnije razvijati još od zapošljavanja muzejskog pedagoga u ranim 2000-im godinama. Hrvatski školski muzej surađuje s odgojno-obrazovnim institucijama provođenjem stručnih vodstava, muzejsko-pedagoških radionica te programa koje organiziraju u suradnji s pojedinom ustanovom (Dumbović Žužić, 2023). U Muzeju se stalno nudi čak devet muzejsko-pedagoških radionica, ali i brojni dodatni prigodni programi (npr. povodom blagdana, vezni uz pojedine izložbe i sl.) koji nisu namijenjeni isključivo izvanučioničkoj nastavi, no kako su najčešći gosti Muzeja učenici osnovnih škola (Dumbović Žužić, 2023), može se zaključiti da se često provode i u tu svrhu. Radionice su raznolike, no sve traju po jedan školski sat, za svaku je naznačeno za koji uzrast je namijenjena te uvijek uključuju neki oblik praktičnog rada za učenike.

3.4. Interpretacija analiziranih radova

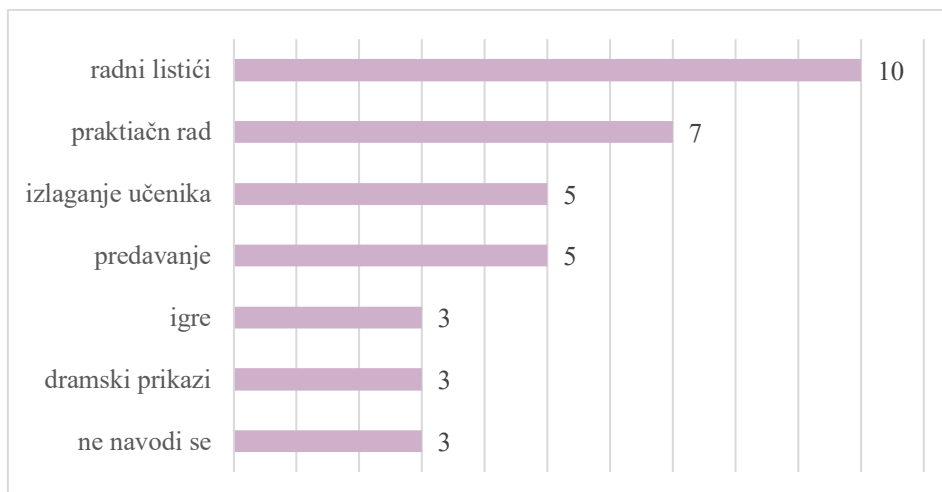
Analizirano je 20 radova, od čega je 60 % radova pisano iz perspektive odgojno-obrazovnog stručnjaka (u svim radovima bila je riječ o učiteljima), a 40 % iz

perspektive muzejskih stručnjaka (najčešće muzejskih pedagoga) (Slika 1), iz čega je vidljivo da je izvanučionička nastava u muzeju nešto bolje istražena iz perspektive učitelja, nego iz perspektive muzejskih stručnjaka.

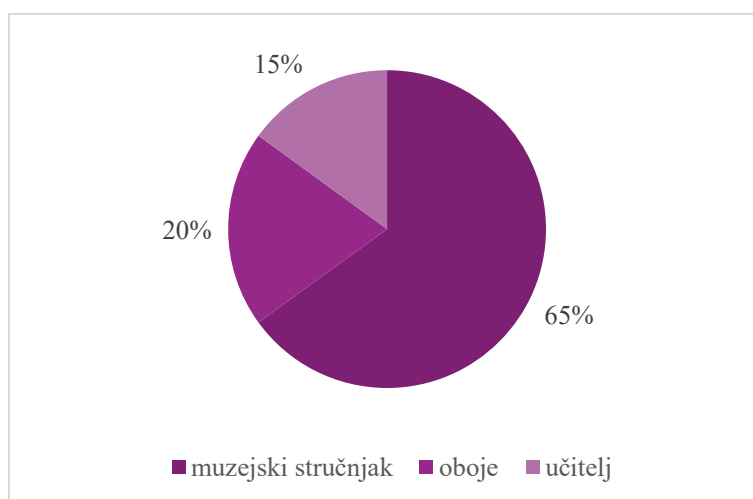
Slika 1. Perspektiva iz koje su napisani analizirani radovi

Aktivnosti opisane u radovima kategorizirane su kao stručna vodstva i radionice. Stručna vodstva podrazumijevaju obilazak muzeja uz vodstvo stručnjaka iz muzeja, a u kategoriju radionice svrstan je široki spektar interaktivnih aktivnosti za učenike kojima temelj nije vođeni obilazak muzeja. Prema tim kategorijama, u 62 % radova kao aktivnost provedena tijekom izvanučioničke nastave navodi se stručno vodstvo, dok se u 67 % radova navodi radionica (u nekim radovima navode se oba tipa aktivnosti). Kako su navedene kategorije relativno općenite, provedene aktivnosti analizirane su i na detaljnijoj razini kako bi se dobio dublji uvid u odvijanje izvanučioničke nastave u muzeju (Slika 2). Detaljnijom analizom otkriveno je da je u izvanučioničkoj nastavi vrlo zastupljen rad na radnim listićima, ali i različiti oblici praktičnog rada. Zatim, nakon upoznavanja s postavom, učenici često izlažu novostečeno znanje drugim učenicima, ali često i slušaju predavanja muzejskih stručnjaka. Naposljetku, izvanučionička nastava u muzeju u nekim slučajevima uključivala je i različite igre i dramske prikaze (u kojima su ponekad sudjelovali i sami učenici), a u nekolicini radova bila je navedena samo općenita kategorija (stručno vodstvo ili radionica) bez detaljnijeg objašnjenja što to podrazumijeva.

Slika 2. Učestalost različitih aktivnosti tijekom izvanučioničke nastave u muzeju

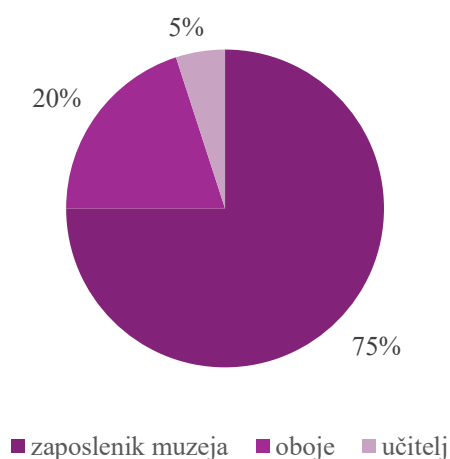
Kako bi izvanučionička nastava bila realizirana što kvalitetnije, potrebno je pripremiti materijale. Najčešće su materijale pripremali muzejski stručnjaci (u 65 % analiziranih radova), u 20 % situacija u tome su sudjelovali i učitelji i muzejski stručnjaci (u nekim situacijama su muzejski stručnjaci i učitelji zajednički pripremali materijale, a u nekim situacijama je tijekom izvanučioničke nastave provođeno više aktivnosti od kojih su neke pripremali učitelji, a neke muzejski stručnjaci). Zatim, u 15 % radova navodi se da su sve materijale korištene tijekom posjeta muzeju pripremili učitelji (najčešće je riječ o radnim listićima koje su učenici ispunjavali tijekom ili nakon posjeta) (Slika 3).

Slika 3. Autori materijala korištenih tijekom posjeta muzeju

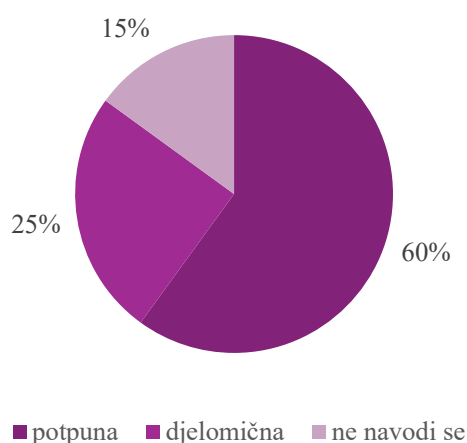
Tijekom boravka u muzeju za učenike su uvijek organizirane raznolike aktivnosti. U 75 % analiziranih radova navodi se da je te aktivnosti vodio zaposlenik muzeja

(najčešće muzejski pedagog ili kustos), a u daljnjih 20 % radova aktivnosti su vodili i učitelji i muzejski stručnjaci (slično kao pri pripremi materijala, u nekim situacijama bila je riječ o suradničkom radu, a u nekima o više različitih aktivnosti s različitim voditeljima). Naposljetku, u 5 % radova navodi se da je sve aktivnosti vodio učitelj (Slika 4).

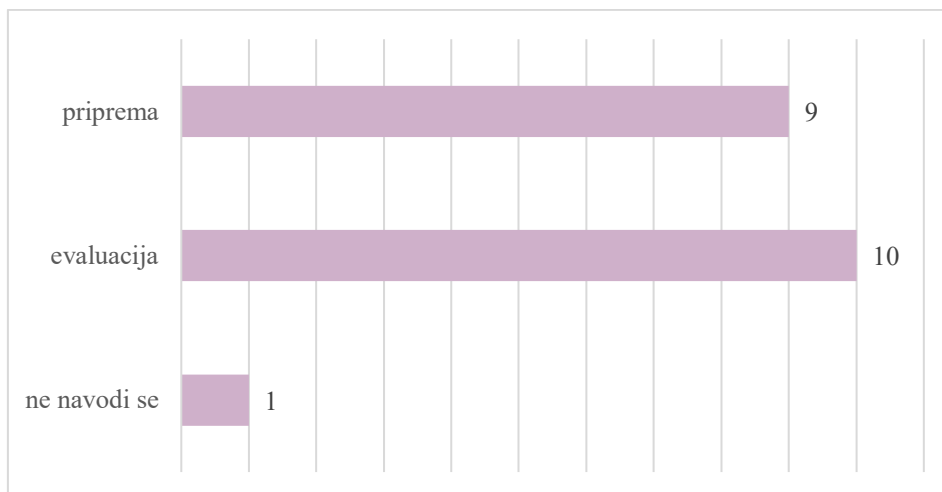
Slika 4. Voditelji aktivnosti provedenih u izvanučioničkoj nastavi u muzeju

Važno je imati na umu da izvanučionička nastava nije izlet te da bi trebala biti sadržajno i formalno uklopljena u nastavu koja se odvija u učionici. Kako bi se provjerilo je li to zaista tako u praksi, praćeno je koliko su sadržaji obrađeni na izvanučioničkoj nastavi usklađeni s temama koje se obrađuju u učionici, pri čemu je razina povezanosti ocijenjena kao potpuna (sadržaj obrađen u muzeju potpuno se preklapa s temom propisanom predmetnim kurikulumom) ili djelomična (sadržaj ima veze s temom propisanom kurikulumom, no ne poklapaju se u potpunosti i sadržaj obrađen u izvanučioničkoj nastavi može se smatrati dopunom, ali ne i zamjenom obrade teme tijekom nastave u učionici). Niti u jednom radu nije opisana izvanučionička nastava koja uopće nije povezana s temama koje se obrađuju u učionici, što je i očekivano s obzirom na to da je i izvanučionička nastava dio nastave, no u nekim radovima ne navodi se razina povezanosti sadržaja obrađenih u učionici i muzeju (Slika 5).

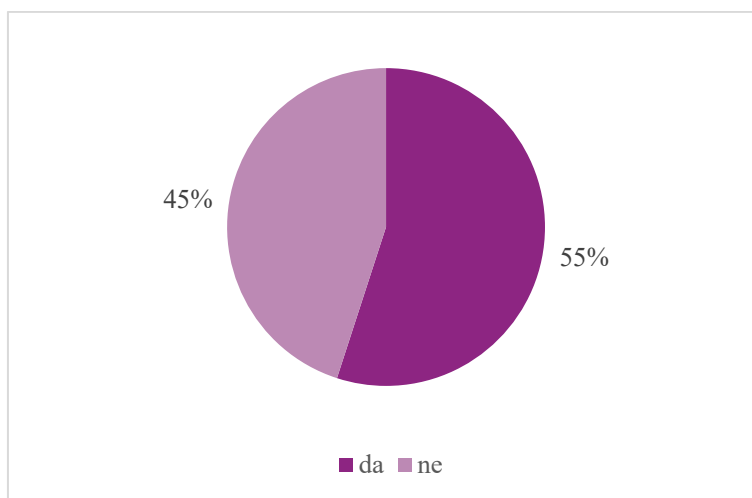
Slika 5. Sadržajna povezanost izvanučioničke nastave u muzeju i nastave u učionici

Zatim, izvanučionička nastava ne bi trebala započeti ulaskom u muzej, a završiti izlaskom iz njega, već bi učenici trebali biti pripremljeni za nju, a nakon posjeta trebala bi biti provedena evaluacija (Detling, 2010; Ćosić, 2012; Jagić i sur., 2012). Kako je očekivano da stručnjaci zaposleni u muzeju nemaju uvid u potencijalnu pripremu i evaluaciju izvanučioničke nastave koje se odvijaju u školi, pri traženju odgovora na ovo pitanje analizirani su samo radovi pisani iz perspektive odgojno-obrazovnih stručnjaka zaposlenih u školi, čime je obuhvaćeno dvanaest radova. Od njih, u devet se navodi da je odrađen neki oblik pripreme, a u deset da je odrađena evaluacija, dok se u jednom radu ne navodi jesu li odrađene te etape izvanučioničke nastave (Slika 6). Nadalje, priprema je u šest radova uključivala upute o pravilima ponašanja u muzeju, a u osam situacija upoznavanje učenika sa sadržajem koji ih očekuje na izvanučioničkoj nastavi. Što se tiče evaluacije, znanje je evaluirano u sedam situacija (razgovorom, ispitom znanja, ocjenjivanjem radnih listića korištenih u muzeju), a dojmovi u deset situacija (razgovorom, anketom). Uz to, u šest radova navodi se da su učenici imali dodatne zadatke vezane za izvanučioničku nastavu u muzeju kojima su se bavili doma ili tijekom nastave u učionici, a nerijetko su ti zadaci (npr. prezentacije, eseji) i prezentirani ostalim učenicima kako bi se provela diseminacija znanja, ali i pohvalio rad učenika na izvanučioničkoj nastavi.

Slika 6. Formalna povezanost izvanučioničke nastave u muzeju i nastave u učionici

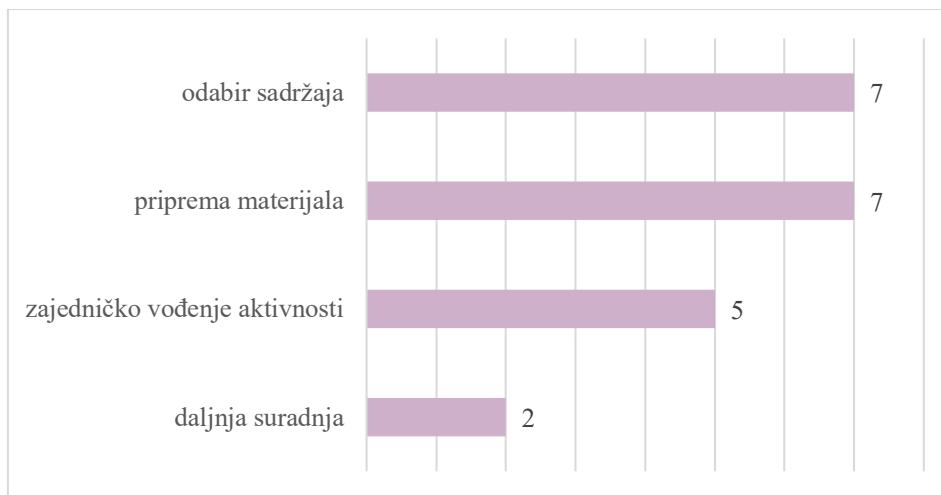
Iako u pripremi i provedbi izvanučioničke nastave, ovisno o etapi, nužno sudjeluju i učitelj i muzejski stručnjaci, u gotovo pola analiziranih radova ne navode se primjeri suradnje škole i muzeja osim najosnovnije komunikacije (Slika 7).

Slika 7. Zastupljenost suradnje učitelja i muzejskih stručnjaka tijekom pripreme i provedbe izvanučioničke nastave u muzeju

U situacijama u kojima se opisuje suradnja škole i muzeja pri realizaciji izvanučioničke nastave najčešće su učitelji i muzejski stručnjaci surađivali prilikom odabira sadržaja koji će se obrađivati i pripreme materijala (većinom je bila riječ o situacijama u kojima muzejski stručnjaci dijele izvore znanja s učiteljima kako bi učitelji lakše pripremili materijale za korištenje tijekom ili nakon posjeta muzeju). Zatim, povremeno su učitelji i muzejski stručnjaci surađivali na način da su zajednički vodili

aktivnosti ili dogovorili daljnju suradnju (npr. projekt) (Slika 8). Kategorija zajedničkog vođenja aktivnosti dodijeljena je situacijama u kojima su i učitelj i muzejski stručnjak bili u ulozi voditelja i davali upute i informacije učenicima, čak i ako nisu zajednički osmislili aktivnost.

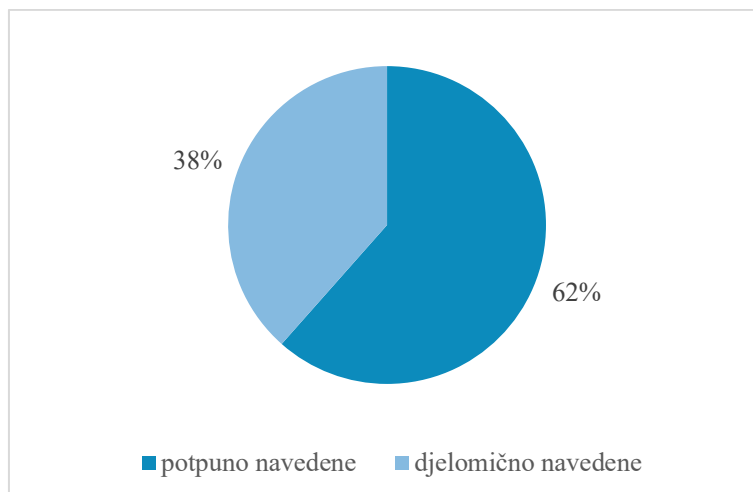

Slika 8. Načini suradnje učitelja i muzejskih stručnjaka tijekom pripreme i provedbe izvanučioničke nastave u muzeju

3.5. Interpretacija analiziranih internetskih stranica muzeja

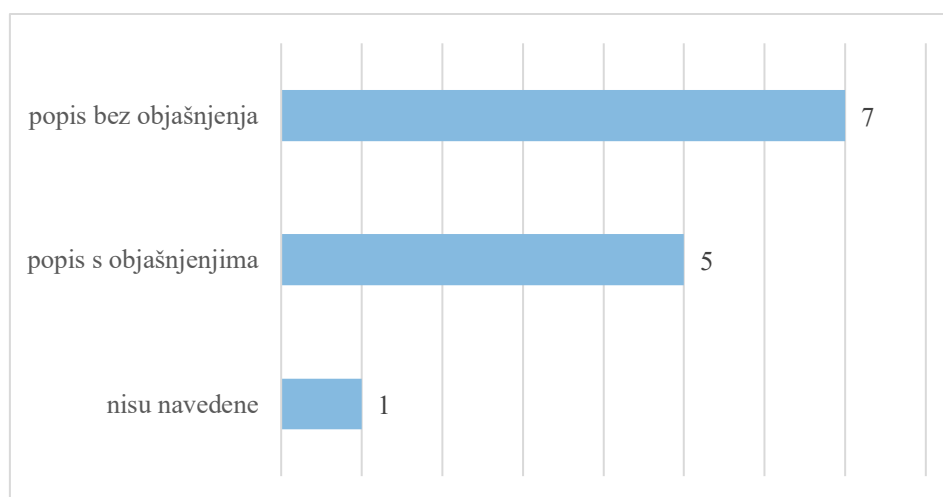
Kako bi se organizirala izvanučionička nastava u muzeju, učiteljima su potrebne osnovne informacije o ustanovi koju planiraju posjetiti, a s obzirom na dostupnost informacija na internetu i nužnu (barem osnovnu) informatičku pismenost učitelja, logično je pretpostaviti da je internetska stranica muzeja jedna od prvih točaka kontakta učitelja s muzejom u kojem planira izvanučioničku nastavu. S obzirom na to, analizirane su internetske stranice trinaest muzeja iz Grada Zagreba koji su trenutno otvoreni za posjetitelje kako bi se utvrdilo koje informacije su dostupne javnosti, a prema tome i učiteljima koji planiraju izvanučioničku nastavu.

Kako bi bilo moguće realizirati izvanučioničku nastavu u muzeju, nužno je imati osnovne informacije potrebne za logističku organizaciju posjeta kao što su radno vrijeme, lokacija, cjenik i kontakt muzeja. Svi analizirani muzeji navodne barem neke od tih osnovnih informacija na svojim mrežnim stranicama (najčešće nedostaje cjenik ili nedostaju informacije o grupnim posjetima u cjeniku), a većina ih navodi sve (Slika 9).

Slika 9. Zastupljenost informacija o radnom vremenu, lokaciji, cjeniku i kontaktima na mrežnoj stranici muzeja

Kako su u većini analiziranih radova učenici sudjelovali u aktivnostima koje organizira muzej, bilo je zanimljivo provjeriti i kako su te aktivnosti predstavljene na mrežnim stranicama. Na najvećem broju mrežnih stranica aktivnosti su samo nabrojane (često u cjeniku, u kojem se navodi cijena stručnog vodstva i/ili radionice), bez ikakvih dodatnih pojašnjenja, a zatim slijede mrežne stranice na kojima postoje objašnjenja aktivnosti, najčešće za radionice. Naposljetku, na jednoj mrežnoj stranici uopće nije navedeno koje aktivnosti su dostupne (Slika 10).

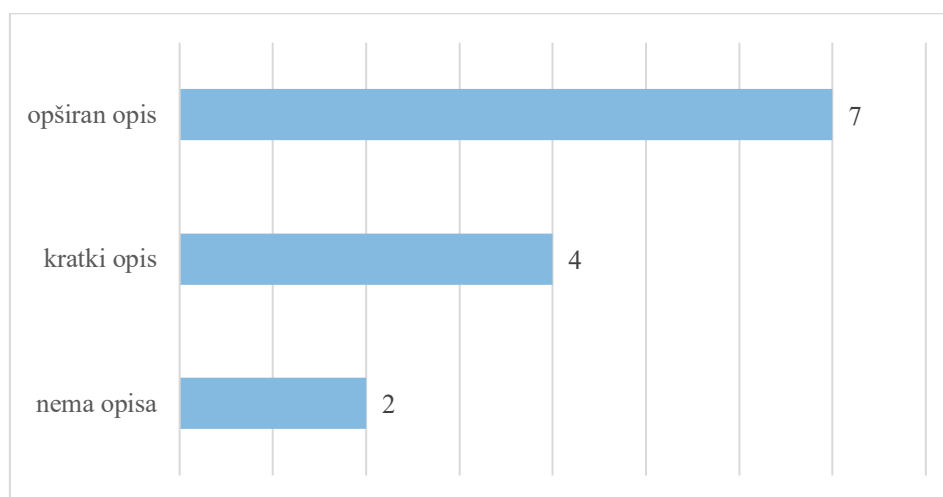

Slika 10. Način prikazivanja aktivnosti dostupnih u muzeju na mrežnim stranicama

Osim osnovnih informacija potrebnih za logističku organizaciju posjeta muzeju, učiteljima su potrebne i informacije o sadržaju muzeja kako bi ga mogli povezati s

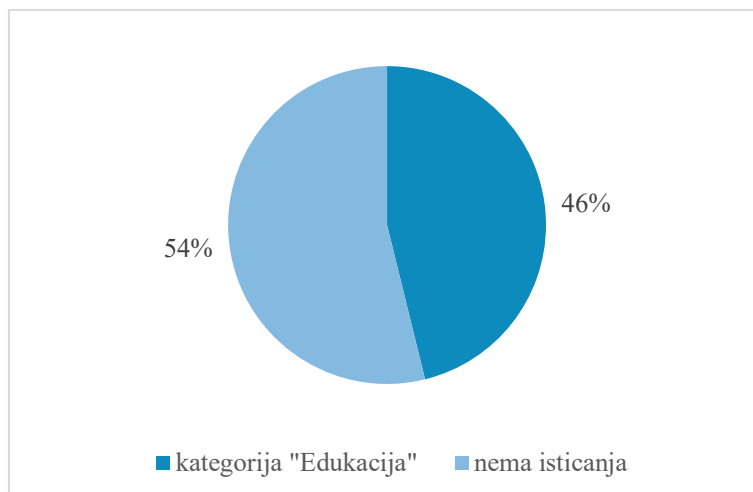

temama koje žele obraditi. Sadržaj muzeja je najčešće opširno opisan na mrežnim stranicama, s dodatnim informacijama o pojedinim zbirka, a u nekim situacijama čak i o pojedinim predmetima. No, povremeno je sadržaj tek kratko opisan s općim informacijama o temi muzeja, dok na dvije analizirane mrežne stranice uopće nije bilo opisa sadržaja koji bi posjetitelja upoznao s time što očekivati u muzeju (Slika 11).

Slika 11. Opis sadržaja muzeja na mrežnim stranicama

Naposlijetku, nije dovoljno da se informacije nalaze na mrežnoj stranici muzeja, važno je i da su pregledno organizirane kako bi ih posjetitelj (u ovom slučaju učitelj) mogao lako pronaći. Kako bi se procijenila preglednost stranice, praćeno je postoji li kategorija „Edukacija“ i koje se informacije navode u njoj (Slika 12). Manje od polovice (šest, odnosno 46 %) analiziranih mrežnih stranica muzeja ima kategoriju „Edukacija“, no na dvjema od njih nalaze se informacije o provedenim aktivnostima u formatu izvješća, a ne opisi aktivnosti u kojima se može sudjelovati. Od preostale četiri mrežne stranice, jedna navodi samo popis radionica, dvije navode kratki opis radionica, trajanje te preporučenu dob sudionika, a samo na jednoj mrežnoj stranici nalazi se detaljni vodič namijenjen upravo nastavnicima. U vodiču se navode opisi i trajanje radionica, rasponi razreda za koje je pojedina radionica namijenjena te predmeti s čijim sadržajima se može ostvariti korelacija.

Slika 12. Preglednost sadržaja i aktivnosti na analiziranim mrežnim stranicama

3.6. Rasprava

Izvanučionička nastava nešto je češće prikazivana iz perspektive odgojno-obrazovnih stručnjaka nego iz perspektive muzejskih stručnjaka, što nije potpuno iznenađujuće s obzirom na to da je svakom učitelju izvanučionička nastava dio opisa posla, dok to nije tako za sve muzejske stručnjake. Naime, u većim muzejima zaposleno je više stručnjaka, među kojima se često nalazi i muzejski pedagog koji je zadužen, između ostalog, za osmišljavanje aktivnosti za posjetitelje. No, u manjim muzejima često ima tek nekoliko zaposlenih i nema muzejskog pedagoga, pa sve dužnosti obavlja kustos koji je stručnjak za sadržaj muzeja (npr. povjesničar u povijesnom muzeju), a ne za pedagoške djelatnosti muzeja, zbog čega je puno manja šansa da napiše rad o izvanučioničkoj nastavi u muzeju. S obzirom na to, nije iznenađujuće da se temom izvanučioničke nastave više bave učitelji, nego muzejski stručnjaci.

Zatim, veliki broj radova napisan iz perspektive učitelja prikazuje izvanučioničku nastavu Povijesti i izdan je tijekom prošle godine (Frol, 2023; Jakupec Zvonar i sur., 2023; Kegalj, 2023; Kujundžić, 2023; Lukec, 2023; Ujlaki, 2023), što bi mogla biti posljedica novog Kurikuluma za nastavni predmet Povijesti za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj (NN 27/2019) u kojem se izrijeком navodi preporuka „da se nastava Povijesti održava u specijaliziranoj učionici, školskoj knjižnici, a izvan škole u baštinskim ustanovama (muzejima, arhivima, galerijama, knjižnicama i sl.), na različitim

arheološkim i drugim lokalitetima u sklopu terenske nastave, školskih izleta i ekskurzija“. Neki od autora analiziranih radova i sami spominju novi Kurikulum kao motivaciju za češće organiziranje izvanučioničke nastave (npr. Kegalj, 2023), a povećanje iskustva u organizaciji izvanučioničke nastave svakako se može protumačiti i kao motivacija za pisanje radova o tome.

Tijekom izvanučioničke nastave realizirane su različite aktivnosti kategorizirane kao stručna vodstva i radionice, pri čemu su radionice bile nešto učestalije. No, treba uzeti u obzir da su kategorije „stručno vodstvo“ i „radionica“ relativno nekritički preuzete iz analiziranih radova te da se pojam „radionica“ koristio za gotovo svaku aktivnost u muzeju koja nije bila stručno vodstvo (obilazak postava muzeja uz izlaganje vodiča), a isti trend uočava se i na mrežnim stranicama muzeja.

Zbog toga je posebno zanimljivo uočiti koje su točno aktivnosti provedene tijekom posjeta muzeju, pri čemu se uočava da su najzastupljeniji radni listići, iza kojih po zastupljenosti slijedi praktičan rad. Dio razloga za učestalo korištenje radnih listića je što ih je moguće koristiti uz druge aktivnosti koje se provode tijekom izvanučioničke nastave u muzeju (npr. tijekom stručnog vodstva ili predavanja), a dijelom su učestali i jer ih često sastavljaju nastavnici kako bi usmjerili učenike na ono što oni smatraju posebno važnim (i posebno povezanim s ishodom koji je propisan kurikulumom) te kako bi ih koristili za ocjenjivanje učeničkog rada tijekom izvanučioničke nastave. Uz to, radni listići su se često koristili kako bi se dala veća razina autonomije učenicima tijekom rada u grupi ili samostalnog rada tijekom kojeg su mogli raditi svojim tempom uz podršku učitelja i/ili muzejskog stručnjaka.

Zatim, velika zastupljenost praktičnog rada izrazito je pozitivna i ukazuje na motiviranost učitelja i muzejskih stručnjaka da se iskoristi prilika izvanučioničke nastave u muzeju za pružanje imerzivnog i interaktivnog iskustva učenicima. Praktični rad uključivao je različite aktivnosti, od mjerenja lubanja praljudi (Ujlaki, 2023) do izrade kreme za ruke (Frol, 2023), kojima su se učenicima pružala iskustva koja ne mogu dobiti u učionici. Dodatna motivacija za odabir praktičnih aktivnosti pri posjetu muzeju je svakako i pristup materijalima koje učitelji nemaju na raspolaganju u školi i velika motiviranost učenika za direktno sudjelovanje u aktivnostima, pogotovo ako produkt svog rada mogu ponijeti sa sobom za uspomenu, što je nerijetko slučaj.

Od ostalih aktivnosti provedenih tijekom izvanučioničke nastave u muzeju javljaju se izlaganja učenika (pri čemu su učenici često stavljeni u ulogu kustosa i upoznaju druge s određenim dijelom postava), predavanja koja drže muzejski stručnjaci, igre i dramski prikazi (u kojima u nekim situacijama sudjeluju i učenici!). S obzirom na to da je većina muzeja prevelika i preboga predmetima da ih se u potpunosti obradi tijekom jednog posjeta, oblik rada u kojem različiti učenici obrade dijelove postava, a zatim o tome izvijeste druge učenike, čini se kao odličan pristup. Slični razlozi mogu objasniti i relativno učestala predavanja tijekom izvanučioničke nastave jer se predavanjima mogu istaknuti ključni dijelovi postava i priče iza njih koje nisu nužno vidljive iz samih predmeta, čime se može obogatiti iskustvo posjeta muzeju, no treba imati na umu da je cilj izvanučioničke nastave zornost i učenje u interakciji s predmetima, a ne selidba učionice u muzej. Naposljetku, igre i dramski prikazi nešto češće se javljaju tijekom izvanučioničke nastave u muzeju za učenike razredne nastave, što objašnjava njihovu slabiju zastupljenost, s obzirom na to da se većina analiziranih radova bavi nešto starijim uzrastom.

Kako bi se istražilo koja je uloga učitelja, a koja muzejskog stručnjaka tijekom organizacije i provođenja izvanučioničke nastave u muzeju analizirano je tko je bio odgovoran za pripremu materijala, a tko za vođenje aktivnosti. Uočeno je da su u obje uloge najčešće bili zaposlenici muzeja (muzejski pedagozi, kustosi, studenti vodiči), što je i očekivano s obzirom na to da je stručnjak zaposlen u muzeju nužno bolje upoznat s građom muzeja od učitelja koji dolazi u posjet. Zanimljivo je uočiti da su u nekim situacijama i učitelj i stručnjaci muzeja sudjelovali u organizaciji različitih segmenata izvanučioničke nastave, no to nisu nužno činili u suradnji i dogovoru, što muzejski stručnjaci ističu kao veliki izazov u radu (Babić, 2020). Zato Detling (2010) preporučuje da učitelj iskaže svoj doprinos izvanučioničkoj nastavi interesom tijekom posjeta kojim će biti dobar primjer i poticaj učenicima, a naglašava i veliku ulogu učitelja u pripremi učenika za posjet muzeju.

Uloga učitelja svakako je i pri planiranju izvanučioničke nastave odabrati muzej čiji sadržaj se dobro uklapa u teme koje se obrađuju na ostatku nastave. S obzirom na to, nije iznenađujuće da je u većini analiziranih radova izvanučionička nastava u muzeju bila potpuno ili barem djelomično povezana s temama koje se obrađuju u učionici. S druge strane, bilo je zanimljivo uočiti da su i muzejski stručnjaci uočili značaj muzeja za

izvanučioničku nastavu i nerijetko pri opisivanju aktivnosti u radovima navode s kojim školskim gradivom je određena aktivnost povezana, ponekad navodeći čak i točan ishod iz pripadajućeg kurikulumu. Ovakvi rezultati ukazuju na veliku motiviranost muzejskih stručnjaka za ostvarivanje suradnje sa školama.

Osim sadržajnog povezivanja posjeta muzeju s radom u učionici, izvanučionička nastava u muzeju trebala bi uključivati i pripremu te evaluaciju koje se odvijaju u učionici prije, odnosno nakon posjeta. Pozitivno je što se u gotovo svim radovima učitelja navodi neki oblik pripreme i evaluacije posjeta, no treba imati na umu da su učitelji samostalno odabrali koji posjet muzeju će prikazati u svom radu te da sama činjenica da su odabrali pisati rad o izvanučioničkoj nastavi govori o natprosječnoj motivaciji i ulaganju truda, tako da bi bilo zanimljivo vidjeti kakvi su rezultati na nešto reprezentativnijem uzorku. Slično ograničenje istraživanja uočava i Babić (2020) koja je prilikom istraživanja provedenog na 35 učitelja koji su posjetili Arheološki muzej s ciljem održavanja izvanučioničke nastave otkrila da 80 % učitelja navodi da posvećuje čitav nastavni sat pripremi učenika za posjet muzeju, dok svi navode da vrše neki oblik pripreme, a i evaluacija je zastupljena u odgovorima svih učitelja (najčešće usmenim izlaganjem). No, Babić (2020) također navodi da su njezina iskustva iz perspektive muzejske pedagoginje značajno drugačija te da vjeruje da učitelji ne pripremaju učenike dovoljno za posjet muzeju, s obzirom na to da povremeno učenici po dolasku u Arheološki muzej ne znaju niti u kojem muzeju se nalazi, niti što je muzej, niti nalaze li se u muzeju „pravi“ predmeti. To istraživanje provedeno je na učiteljima koji su bili zainteresirani sudjelovati (anketa je poslana 123 učitelja koji su posjetili Arheološki muzej s razredom, samo 35 je odabralo ispuniti anketu), što također ukazuje na natprosječnu motivaciju, a postoji i rizik od davanja poželjnih odgovora s obzirom na to da su priprema i evaluacija zapravo obavezni dijelovi izvanučioničke nastave koji se ne bi smjeli preskakati (Skok, 2002).

Uspoređivanjem radova iz perspektive učitelja i muzejskih stručnjaka stvara se dojam dvaju sugovornika koji su izrazito željni voditi razgovor – no pričaju različitim jezicima. Naime, u samo 55 % istraživanih radova navodi se ikakav složeniji oblik suradnje škole i muzeja, što je vrlo iznenađujuće s obzirom na to da izvanučionička nastava, kao i svaki drugi oblik nastave, ima određene ishode koje učitelj treba ostvariti, a kako ju često izvode muzejski stručnjaci, nastaje situacija u kojoj muzejski stručnjaci trebaju raditi na ostvarivanju ishoda o kojima nikad nisu obavješteni. No, u brojnim

radova iz perspektive muzejskih stručnjaka ističe se želja (i potreba) za više komunikacije s učiteljima (Detling, 2010; Babić, 2020), dok učitelji ističu oduševljenje kada imaju priliku zajedno s muzejskim stručnjacima oblikovati materijale i organizirati aktivnosti kako bi što uspješnije realizirali nastavu u muzeju (Jagić, 2010; Ćosić, 2017).

Može se pretpostaviti da do nedostatka suradnje, usprkos velikoj razini interesa obje strane, dolazi zbog nedostatka komunikacije i razumijevanja uloge i profesionalnih vještina muzejskih stručnjaka. Naime, na temelju pristupa učitelja izvanučioničkoj nastavi u muzeju (npr. učestala priprema radnih listića bez suradnje s muzejskim stručnjacima) uočava se da oni često ne prepoznaju muzejske stručnjake kao suradnike u realizaciji nastave i da nisu svjesni da bi njihove vještine mogle doprinijeti u tome. Babić (2020) ističe da muzejski pedagozi mogu uputiti učitelja u izbor dodatnih aktivnosti vezanih za pojedinu zbirku ili izložbu te pomoći savjetima o najboljim načinima za rad s pojedinim izvorom koji se nalazi u muzeju, a Detling (2010) navodi da se s muzejskim stručnjakom mogu dogovoriti specifične aktivnosti vezane za jedan ili nekoliko predmeta od interesa, a moguće je čak i iznošenje predmeta iz čuvaonice za potrebe nastave. S druge strane, učitelj koji nije muzejski stručnjak, očekivano, nije svjestan ovih opcija te stoga ni ne pita za njih. Trebao bi biti zadatak muzejskog stručnjaka postaviti dodatna pitanja tijekom dogovaranja izvanučioničke nastave u muzeju i objasniti učiteljima koje sve opcije suradnje postoje. Kao što navodi jedan ispitanik u istraživanju koje je provela Babić (2020, str. 28): „Do sada sam sam unaprijed posjećivao muzej kako bih mogao pripremiti nastavne listiće za učenike, a sada sam kroz anketu osvijestio da je moguća suradnja s muzejskom pedagoginjom“.

U situacijama kada su škola i muzej zaista ostvarili suradnju, najčešće je bila riječ o dogovoru oko specifičnog sadržaja koji će se obraditi i zajedničkoj pripremi materijala. Pri razmatranju ovih rezultata treba uzeti u obzir da nisu dobiveni ciljanom anketom, već analizom radova kojima glavni cilj nije bilo prikaz suradnje škole i muzeja, tako da postoji šansa da su se neki od ovih oblika suradnje (pogotovo dogovor oko sadržaja) zapravo dogodili, samo nisu opisani u radovima. Što se tiče pripreme materijala, pozitivno je što je jedan od najzastupljenijih oblika suradnje, no muzejski stručnjaci ističu da bi taj oblik suradnje trebao biti prisutan pri svakom posjetu muzeju (Detling, 2010; Babić, 2020). Naposljetku, slabije je zastupljena suradnja temeljena na zajedničkom vođenju aktivnosti ili uspostavljanju daljnje suradnje (na projektu, zajedničkoj organizaciji dodatnih

aktivnosti za učenike), koje bismo mogli smatrati kompleksnijim oblicima suradnje. S obzirom na izostanak svijesti učitelja o mogućnosti takve suradnje, ne iznenađuje da su takvi oblici suradnje slabije zastupljeni.

Upravo izostanak komunikacije i razumijevanja mogućnosti koje nudi suradnja s muzejskim stručnjacima mogli bi se ispraviti dijeljenjem kvalitetnih i potpunih informacija o aktivnostima u muzeju putem internetskih stranica muzeja. No, često te informacije nisu lako dostupne. Naime, čak 38 % istraživanih internetskih stranica nema jasno navedene niti sve osnovne informacije (radno vrijeme, lokacija, cjenik, kontakti), pri čemu najčešće nedostaju informacije o cijeni posjeta ili je nejasno navedeno kako se vrši naplata za grupne posjete. To je posebno problematično s obzirom na to da je upravo cijena posjeta jedan od faktora koji su odlučujući pri organizaciji izvanučioničke nastave, jer zahtjeva financijske izdatke od roditelja učenika koji si to ne mogu uvijek priuštiti, pogotovo u manjim mjestima gdje posjet muzeju uključuje i putovanje, a izvanučionička nastava je oblik nastave i nije ga moguće „ne odabrati“ kao turistički izlet (Kegalj, 2023).

Zatim, da bi se organizirala izvanučionička nastava u muzeju nužno je znati u kojim aktivnostima mogu sudjelovati učenici te što je moguće vidjeti u muzeju. No, na mrežnim stranicama najčešće se navode samo popisi aktivnosti, bez objašnjenja koja bi pomogla nastavnicima razumjeti što ih očekuje (npr. navodi se samo „radionica“ ili naziv radionice), a svakako bez spomena dodatnih usluga koje neki muzejski stručnjaci spominju u radovima (organizacija posebnih aktivnosti, priprema predmeta iz čuvaonice za rad i slično). Može se pretpostaviti da je to tako dijelom jer su muzejskim stručnjacima te informacije poznate i nisu osvijestili koliko su točno nepoznate učiteljima, a vrlo je vjerojatno i da su voljni podijeliti dodatne informacije na upit. No, kako je izvanučionička nastava logistički izazovna, a povremeno se provodi i u korelaciji više predmeta što dodatno otežava organizaciju i planiranje aktivnosti, ne navođenje barem kratkog opisa aktivnosti koje se nude zasigurno ne potiču kvalitetnu suradnju muzeja i škole. Uz to, nedostatak informacija svakako se može shvatiti kao nevoljkost muzejskih stručnjaka za komunikaciju i suradnju sa školama, kao što ističe i Ujlaki (2023) koja je gotovo propustila radionicu (koja se na kraju svidjela i njoj i učenicima) zbog neprivlačnog opisa na internetskoj stranici muzeja.

Osim opisa aktivnosti, potrebno je razumjeti i što učenici mogu vidjeti u muzeju kako bi se moglo procijeniti je li sadržaj muzeja u skladu s planiranim ishodom. Gotovo na svim istraživanim internetskim stranicama navodi se opis sadržaja muzeja, dok je najčešće riječ o opširnom opisu koji uključuje informacije o pojedinim zbirkama, pa čak i predmetima. Nije iznenađujuće što su ove informacije najčešće detaljno obrađene, s obzirom na to da su značajne za sve posjetitelje muzeja, ne samo za grupe koje dolaze na izvanučioničku nastavu, ali informiranost o sadržaju muzeja svakako pomaže i učiteljima u planiranju nastave, a može biti i poticaj za ostvarivanje kvalitetnije suradnje. Naime, ako je učitelj upoznat sa sadržajima muzeja, to mu može biti poticaj da kontaktira muzejskog stručnjaka kako bi dogovorio aktivnost vezanu uz neki specifični dio postava, što nije moguće ako učitelju nisu dostupne informacije o postavu.

Naposlijetku, nije dovoljno da informacije postoje na internetskoj stranici, trebaju i biti pregledne kako bi ih učitelji (i svi drugi posjetitelji) mogli pronaći. Tek su četiri analizirane mrežne stranice imale istaknutu kategoriju u kojoj su se mogle naći informacije o radionicama i stručnim vodstvima namijenjenim školskim posjetima, pri čemu su tri davale detaljnije informacije koje mogu pomoći nastavniku da poveže sadržaje koji će se obraditi u muzeju sa sadržajima svog nastavnog predmeta. Pomalo je iznenađujuće koliko se malo pažnje pridaje komunikaciji s učiteljima koji organiziraju izvanučioničku nastavu, s obzirom na to da brojni autori ističu upravo učenike škole kao najčešće posjetitelje muzeja (npr. Detling, 2010) i pokazuju interes za suradnju s učiteljima.

3.7. Ograničenja istraživanja

Usprkos povećanju broja istraživanja o izvanučioničkoj nastavi u muzeju u zadnjim godinama, tema je i dalje relativno slabo istražena, zbog čega je u ovom istraživanju analizirano samo 20 radova, što vrlo vjerojatno ne omogućuje potpuno razumijevanje organizacije i provođenja izvanučioničke nastave, pogotovo kad se uzme u obzir da se ona provodi tijekom cijele osnovne i srednje škole (uključujući gimnazije i strukovne škole), u cijelom nizu raznolikih muzejskih ustanova. No, ovim radom svakako se daje uvid u suradnju škole i muzeja tijekom provođenja izvanučioničke nastave i stvara se temelj za daljnja istraživanja.

Zatim, analizirani su radovi koje su stručnjaci samostalno odabrali izraditi, što ukazuje na njihovu natprosječnu motivaciju i interes te potencijalno prikazuje samo uspješnije primjere izvanučioničke nastave, pa bi u budućnosti bilo zanimljivo provesti drugačiji tip istraživanja kako bi se prikupila iskustva šireg spektra stručnjaka. Također, kako analizirani radovi nisu bili ciljano namijenjeni prikazu suradnje škole i muzeja, moguće je da su u praksi neki aspekti suradnje ostvareni, no nisu prikazani u radovima.

Naposlijetku, za analizu internetskih stranica muzeja odabrani su muzeji s područja Grada Zagreba, no veliki broj tih muzeja trenutno je zatvoren za posjetitelje zbog obnove nakon potresa, zbog čega nisu uključeni u istraživanje. Znanje o komunikaciji muzeja i škole moglo bi se dodatno proširiti uključivanjem internetskih stranica muzeja koji su trenutno zatvoreni nakon što ponovno počnu primati posjetitelje, ali i internetskih stranica drugih muzeja s područja Hrvatske.

4. ZAKLJUČAK

Muzej je ustanova kojoj je jedna od temeljnih funkcija komunikacija baštine koja se u njemu čuva, a jedni od najčešćih posjetitelja muzeja koji sudjeluju u tom procesu su učenici koji dolaze u muzej kako bi realizirali izvanučioničku nastavu. Iako škole i muzeji imaju dugu tradiciju suradnje, izvanučionička nastava u muzeju relativno je slabo istražena i iz perspektive odgojno-obrazovnih, i iz perspektive muzejskih stručnjaka.

Tema izvanučioničke nastave u muzeju nešto je bolje zastupljena u radovima odgojno-obrazovnih stručnjaka nego u radovima muzejskih stručnjaka. Analiza navedenih radova pokazala je da učenici tijekom izvanučioničke nastave u muzeju s podjednakom učestalošću sudjeluju u stručnim vodstvima i radionicama, tijekom kojih najčešće ispunjavaju radne listiće ili sudjeluju u praktičnom radom. Za vođenje tih aktivnosti i pripremu materijala koji će na njima biti korišteni većinom su odgovorni muzejski stručnjaci, ponekad muzejski stručnjaci zajedno s učiteljima, a rijetko učitelji samostalno. U većini situacija izvanučionička nastava potpuno je povezana sa sadržajima koji se obrađuju na nastavi u učionici, dok je u manjem broju slučajeva povezanost samo djelomična. Gotovo svi odgojno-obrazovni djelatnici čiji radovi su analizirani navode da su uz sam posjet muzeju provedeni i priprema učenika i evaluacija posjeta. Usprkos velikom interesu za suradnju škole i muzeja koji iskazuju stručnjaci iz oba područja, složeniji oblici suradnje opisani su samo u polovici analiziranih radova, što ukazuje na potrebu za kvalitetnijom komunikacijom škole i muzeja koja bi bila temelj za ostvarivanje željene suradnje.

Prvim korakom u toj komunikaciji mogu se smatrati mrežne stranice muzeja koje su često prvi i osnovni izvor informacija o muzeju. No, mrežne stranice muzeja često ne nude niti osnovne informacije potrebne za organizaciju posjeta, a detaljne i pregledno organizirane informacije o provedbi i sadržaju radionica nudi tek nekolicina muzeja.

Suradnja škole i muzeja nedovoljno je istražena tema s velikim potencijalom za ostvarivanje dijaloga između stručnjaka dvaju područja koji se često nalaze pred istim izazovima, samo iz različitih perspektiva. Daljnja istraživanja ove teme omogućila bi bolje razumijevanje tih perspektiva, a time i ostvarivanje kvalitetnijih interdisciplinarnih suradnji odgojno-obrazovnih i muzejskih stručnjaka koje bi pozitivno utjecale na realizaciju svih oblika suradnje škole i muzeja, uključujući i izvanučioničku nastavu.

5. LITERATURA

Anderson, D., Storksdieck, M., Spock, M. (2007). Understanding the Long-Term Impacts of Museum Experience. U: Falk, J. H., Dierking, L. D., Foutz, S. (ur.): *In Principle, In Practice*. AltaMira Press, Plymouth.

Babić, Z. (2020). Nastava Povijesti u Arheološkom muzeju u Zagrebu. *Povijest u nastavi*, 31 (1), str. 17-29. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/252837> (17. lipnja 2024.)

Barbarić - Gaćina, J. (2021). Mogućnosti muzeja kao učionice u nastavi biologije. *Educatio biologiae*, (7.), str. 37-48. Preuzeto s <https://doi.org/10.32633/eb.7.4> (15. lipnja 2024.)

Bognar, L., Matijević, M. (2002). *Didaktika*. Školska knjiga, Zagreb.

Ćosić, S. (2012). Šafranovci u Jasenovcu (izvanučionička nastava povijesti). *Život i škola*, LVIII (28), str. 245-254. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/95255> (17. lipnja 2024.)

Detling, D. (2010). Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije. *Povijest u nastavi*, VIII (16 (2)), str. 259-269. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82548> (14. lipnja 2024.)

Dumbović Žužić, I. (2023). Upoznajmo pedagošku djelatnost Hrvatskog školskog muzeja. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 79-85. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303414> (15. lipnja 2024.)

Falk, J. H., Dierking, L. D. (2000). *Learning from Museums*. AltaMira Press, Plymouth.

Falk, J. H., Dierking, L. D. (2011). *The Museum Experience*. Left Coast Press, Inc., Walnut Creek.

Frol, G. (2023). Izvanučionička nastava Povijesti i Kemije u Muzeju farmacije u Rijeci. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 153-154. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303437> (17. lipnja 2024.)

Gorički, I. (2018). O projektima povezivanja školskog kurikulumu, nastave likovne umjetnosti i Muzeja suvremene umjetnosti. *Informatica museologica*, (49), str. 226-228. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/218543> (17. lipnja 2024.)

Hečimović, N. i Jurković Petras, J. (2021). Digitalni odgovor Gradskog muzeja Virovitica na epidemiološke izazove: online nastava i Youtube kao drugačiji oblici obilježavanja

Međunarodnog dana muzeja. *Informatica museologica*, (52), 198-200. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/281242> (17. lipnja 2024.)

Hooper-Greenhill, E. (ur.) (1999). *The Educational Role of the Museum*. Routledge, London i New York.

Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and education: purpose, pedagogy, performance*. Routledge, London i New York.

Hotko, J. (2010). Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga – Hrvatski povijesni muzej. *Povijest u nastavi*, VIII (16 (2)), str. 231-245. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82546> (15. lipnja 2024.)

ICOM (International Council of Museums) (2022). *Museum Definition*. Preuzeto s <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (18. lipnja 2024.)

Jagić, S. (2010). Izvanučionička nastava u muzeju Dvor Trakošćan. *Povijest u nastavi*, VIII (16 (2)), str. 299-308. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82551> (14. lipnja 2024.)

Jagić, S., Poljak, S. i Stančić, D. (2012). Mogućnosti realizacije dodatne nastave povijesti – izvanučionička nastava u Hrvatskom povijesnom muzeju, Hrvatskom školskom muzeju i Hrvatskom državnom arhivu. *Povijest u nastavi*, X. (19 (1)), str. 97-104. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/117181> (15. lipnja 2024.)

Jakupec Zvonar, V., Presečan, P. i Šestan, J. (2023). Kod Petra u gostima. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 155-159. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303438> (17. lipnja 2024.)

Kegalj, D. (2023). Terenska i izvanučionička nastava Povijesti na primjerima iz Gimnazije Županja. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 110-116. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303429> (17. lipnja 2024.)

Kujundžić, M. (2023). Terenska nastava učenika osmih razreda u Spomen-područje Jasenovac. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 117-121. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303430> (17. lipnja 2024.)

Kurikulum za nastavni predmet Povijesti za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj (2019). Narodne novine, 27/2019. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_03_27_557.html (3. srpnja 2024.)

Lukec, K. (2023). Muzej Moslavine Kutina – izvanučionička nastava. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 102-105. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303427> (15. lipnja 2024.)

Maroević, I. (1993). *Uvod u muzeologiju*. Zavod za informacijske studije, Zagreb.

Muzejski dokumentacijski centar. *Izješća muzeja*. Preuzeto s <https://mdc.hr/> (25. lipnja 2024.)

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i opće obavezno i srednjoškolsko obrazovanje (2011). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb. Preuzeto s http://mzos.hr/datoteke/Nacionalni_okvirni_kurikulum.pdf (13. lipnja 2024.)

Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006). Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Zagreb. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2006_09_102_2319.html (13. lipnja 2024.)

Nikočević, L. (2012). S margina u temeljne aktivnosti muzeja: uloga muzejskih pedagoga u planiranju muzejskih aktivnosti. *Zbornik 7. skupa muzejskih pedagoga*, Rijeka, str. 245-251.

Peroš, R. (2015). Uloga društvene mreže Facebook u komuniciranju s posjetiteljima muzeja (na primjeru Narodnoga muzeja Zadar). *Hum*, 10 (14), 76-103. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/216292> (16. lipnja 2024.)

Petrović, K. (2018). *Muzej kao mjesto formalnog učenja za osnovnu i srednju školu: Primjer srednjoškolske nastave sociologije u Etnografskom muzeju u Zagrebu*. Diplomski rad. Filozofski fakultet, Zagreb.

Poljak, V. (1970). *Didaktika*. Školska knjiga, Zagreb.

Pravilnik o izvođenju izleta, ekskurzija i drugih odgojno-obrazovnih aktivnosti izvan škole (2014), Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Zagreb. Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_67_1280.html (28. kolovoza 2024.)

Skok, P. (2002). *Izvanučionička nastava*. Pedagoški servisi, Lučko, Zagreb.

Sve što ste željeli znati o Školi za život (2019). Preuzeto s <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/SkolaZaZivot//Sve%20%C5%A1to%20ste%20%C5%BEeljeli%20znati%20o%20%C5%A0koli%20za%20%C5%BEivot.pdf> (15. lipnja 2024.)

Škarić, M. (2001). *Muzejska pedagogija u Hrvatskoj. I. skup muzejskih pedagoga Hrvatske*. Hrvatsko muzejsko društvo, Pula.

Škarić, M. (2010). Edukativni posrednički servis. U: Škarić, M., Brezinščak, R. (ur.): *Zbornik radova V. skupa muzejskih pedagoga s međunarodnim sudjelovanjem*. Hrvatsko muzejsko društvo, Zagreb.

Teklić, B. (2020). Život pod morem: muzejsko-edukativni program Hrvatskoga pomorskoga muzeja Split. *Informatica museologica*, (51), str. 187-189. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/261823> (17. lipnja 2024.)

Ujlaki, M. (2023). Izvanučionička nastava u Muzeju krapinskih neandertalaca. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 135-139. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303433> (17. lipnja 2024.)

Vlah, N., Rotim, A. i Mataija, T. (2018). Evaluacija tematskih radionica muzejskoga programa Čudotvornica. *Odgojno-obrazovne teme*, 1 (1-2), str. 99-119. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/211092> (17. lipnja 2024.)

Vojvodić, B. (2009). Vrijeme je na mojoj strani. *Osječki zbornik*, Vol. 29 (xx), str. 369-373. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/95668> (17. lipnja 2024.)

Zdjelar, B. (2010). Izvanučionička nastava povijesti u Gradskom muzeju u Virovitici. *Povijest u nastavi*, VIII (16 (2)), str. 283-297. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82550> (14. lipnja 2024.)

6. PRILOZI

6.1. Prilog 1

Babić, Z. (2020). Nastava Povijesti u Arheološkom muzeju u Zagrebu. *Povijest u nastavi*, 31 (1), str. 17-29. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/252837> (17. lipnja 2024.)

Barbarić - Gaćina, J. (2021). Mogućnosti muzeja kao učionice u nastavi biologije. *Educatio biologiae*, (7.), str. 37-48. Preuzeto s <https://doi.org/10.32633/eb.7.4> (15. lipnja 2024.)

Ćosić, S. (2012). Šafranovci u Jasenovcu (izvanučionička nastava povijesti). *Život i škola*, LVIII (28), str. 245-254. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/95255> (17. lipnja 2024.)

Detling, D. (2010). Izvanučionička nastava u Muzeju Slavonije. *Povijest u nastavi*, VIII (16 (2)), str. 259-269. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82548> (14. lipnja 2024.)

Dumbović Žužić, I. (2023). Upoznajmo pedagošku djelatnost Hrvatskog školskog muzeja. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 79-85. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303414> (15. lipnja 2024.)

Frol, G. (2023). Izvanučionička nastava Povijesti i Kemije u Muzeju farmacije u Rijeci. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 153-154. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303437> (17. lipnja 2024.)

Gorički, I. (2018). O projektima povezivanja školskog kurikulumu, nastave likovne umjetnosti i Muzeja suvremene umjetnosti. *Informatica museologica*, (49), str. 226-228. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/218543> (17. lipnja 2024.)

Hečimović, N. i Jurković Petras, J. (2021). Digitalni odgovor Gradskog muzeja Virovitica na epidemiološke izazove: online nastava i Youtube kao drugačiji oblici obilježavanja Međunarodnog dana muzeja. *Informatica museologica*, (52), 198-200. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/281242> (17. lipnja 2024.)

Hotko, J. (2010). Nastava povijesti u muzeju i uloga muzejskog pedagoga – Hrvatski povijesni muzej. *Povijest u nastavi*, VIII (16 (2)), str. 231-245. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82546> (15. lipnja 2024.)

- Jagić, S. (2010). Izvanučionička nastava u muzeju Dvor Trakošćan. *Povijest u nastavi*, VIII (16 (2)), str. 299-308. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82551> (14. lipnja 2024.)
- Jagić, S., Poljak, S. i Stančić, D. (2012). Mogućnosti realizacije dodatne nastave povijesti – izvanučionička nastava u Hrvatskom povijesnom muzeju, Hrvatskom školskom muzeju i Hrvatskom državnom arhivu. *Povijest u nastavi*, X. (19 (1)), str. 97-104. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/117181> (15. lipnja 2024.)
- Jakupec Zvonar, V., Presečan, P. i Šestan, J. (2023). Kod Petra u gostima. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 155-159. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303438> (17. lipnja 2024.)
- Kegalj, D. (2023). Terenska i izvanučionička nastava Povijesti na primjerima iz Gimnazije Županja. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 110-116. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303429> (17. lipnja 2024.)
- Kujundžić, M. (2023). Terenska nastava učenika osmih razreda u Spomen-područje Jasenovac. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 117-121. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303430> (17. lipnja 2024.)
- Lukec, K. (2023). Muzej Moslavine Kutina – izvanučionička nastava. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 102-105. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303427> (15. lipnja 2024.)
- Teklić, B. (2020). Život pod morem: muzejsko-edukativni program Hrvatskoga pomorskoga muzeja Split. *Informatica museologica*, (51), str. 187-189. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/261823> (17. lipnja 2024.)
- Ujlaki, M. (2023). Izvanučionička nastava u Muzeju krapinskih neandertalaca. *Poučavanje povijesti*, 2 (1), str. 135-139. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/303433> (17. lipnja 2024.)
- Vlah, N., Rotim, A. i Mataija, T. (2018). Evaluacija tematskih radionica muzejskoga programa Čudotvornica. *Odgojno-obrazovne teme*, 1 (1-2), str. 99-119. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/211092> (17. lipnja 2024.)
- Vojvodić, B. (2009). Vrijeme je na mojoj strani. *Osječki zbornik*, Vol. 29 (xx), str. 369-373. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/95668> (17. lipnja 2024.)

Zdjelar, B. (2010). Izvanučionička nastava povijesti u Gradskom muzeju u Virovitici. *Povijest u nastavi*, VIII (16 (2)), str. 283-297. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/82550> (14. lipnja 2024.)

6.2. Prilog 2

Arheološki muzej u Zagrebu (2024). Preuzeto s <https://www.amz.hr/hr/arheoloski-muzej-u-zagrebu/> (20.6.2024.)

Hrvatski muzej naivne umjetnosti (2024). Preuzeto s <https://hmnu.hr/> (20.6.2024.)

Hrvatski školski muzej (2024). Preuzeto s <https://www.hsmuzej.hr/hr/> (20.6.2024.)

Lovački muzej Hrvatskog lovačkog saveza (2024). Preuzeto s <https://hls.com.hr/lovacki-muzej/> (20.6.2024.)

Memorijalna zbirka Jozo Kljaković, Zagreb (2024). (2024). Preuzeto s <https://www.czlogz.hr/zbirka/> (20.6.2024.)

Muzej grada Zagreba (2024). Preuzeto s <https://www.mgz.hr/hr/> (20.6.2024.)

Muzej policije (2024). Preuzeto s <https://muzej-policije.gov.hr/> (20.6.2024.)

Muzej suvremene umjetnosti (2024). Preuzeto s <http://www.msu.hr/> (20.6.2024.)

Tehnički muzej Nikola Tesla (2024). Preuzeto s <https://tmnt.hr/hr-hr/> (20.6.2024.)

Tiflološki muzej (2024). Preuzeto s <https://www.tifloloskimuzej.hr/> (20.6.2024.)

Etnografski muzej Zagreb (2024). Preuzeto s <https://emz.hr/> (20.6.2024.)

Galerija Klovićevi dvori (2024). Preuzeto s <https://gkd.hr/> (20.6.2024.)

Muzej Prigorja (2024). Preuzeto s <https://muzejprigorja.hr/> (20.6.2024.)

Izvanučionička nastava u muzeju – školska i muzejska perspektiva

U Hrvatskoj postoji duga tradicija izvanučioničke nastave u muzejima, a brojne školske reforme i novi kurikulumi stavljaju još veći naglasak na takav oblik održavanja nastave. Ovim radom razmatraju se funkcije muzeja tijekom povijesti i promjene u pristupu učenju u muzeju, tradicija izvanučioničke nastave u Hrvatskoj te iskustva suradnje škole i muzeja u svijetu i Hrvatskoj. Kako bi se dobio uvid u pristup izvanučioničkoj nastavi u muzeju u Hrvatskoj iz perspektive odgojno-obrazovnih i muzejskih stručnjaka te općenito uvid u suradnju škole i muzeja, provedena je kvalitativna analiza sadržaja odabranih radova stručnjaka iz oba područja te su analizirane internetske stranice odabranih muzeja. Iz analiziranih radova vidljivo je da učenici sudjeluju u raznolikim aktivnostima tijekom izvanučioničke nastave u muzeju koje za njih najčešće pripremaju i organiziraju muzejski stručnjaci, a učitelji gotovo uvijek osiguravaju sadržajnu i formalnu povezanost nastave u muzeju s nastavom u učionici. No, usprkos interesu za suradnju i muzejskih i odgojno-obrazovnih stručnjaka, rezultati ovog istraživanja ukazuju da se ona u stvarnosti ne ostvaruje pri svakoj organizaciji i realizaciji izvanučioničke nastave, a mrežne stranice muzeja često ne nude informacije potrebne učitelju za organizaciju posjeta muzeju.

Ključne riječi: muzejska pedagogija, izvanučionička nastava, suradnja škole i muzeja, učenje

Outside classroom teaching in museums – school and museum perspective

In Croatia, there is a long tradition of outside classroom teaching in museums, and numerous schooling reforms and new curricula put even greater emphasis on this form of teaching. This paper examines the functions of the museum throughout history and changes in the approach to learning in the museum, the tradition of teaching outside of classroom in Croatia, and the experiences of cooperation between schools and museums in general and specifically in Croatia. To gain an insight into the approach to outside classroom teaching in museums in Croatia from the perspective of educational and museum experts, as well as a general insight into the collaboration between the school and the museum, a qualitative content analysis of selected papers by experts from both fields was carried out, as well as analyses of the websites of the selected museums. Based on analysed papers, students participate in various activities during outside classroom teaching in museums, which are most often organized by museum experts, and teachers almost always ensure that outside classroom teaching experience in museum is incorporated in classroom teaching. However, despite the interest in collaboration of both museum and educational experts, the results of this research indicate that collaboration does not occur during every instance of outside classroom teaching in the museum, and museum websites often do not offer the information necessary for the teacher to organize a visit to the museum.

Key words: museum education, outside classroom teaching, collaboration of school and museum, learning